

CÂNDIREA

ANUL II

No. 14

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI
CORESPONDENȚA REDACȚIEI PE ADRESA:
CĂSUȚA POSTALĂ 170, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ȘI NU PERSONAL.

20 FEBRUARIE 1923

CUPRINSUL

PE MARGINEA UNEI SCRISORI de <i>Ion Davie</i>	177
FLORILE UCISE DE GER de <i>Adrian Maniu</i>	179
IN GOANĂ de <i>Gib. I. Mihăiescu</i>	180
RÂNDURI PENTRU GELILÉ de <i>Eugen Titeanu</i>	187
DUPĂ-AMIEZI DE DUMINECĂ de <i>Vintilă Rusu Șivianu</i>	188
DIN FRANCIS JAMMES Fragment tradus de <i>Ion Pillat și Vasile Munteanu</i>	190

CRONICI:

IDEI, OAMENI & FAPTE: CONFERINȚE, ȘEZĂTORI, CURSURI	191
«UNDE IOBAGII ÎȘI GUVER- NEAZĂ PE FOȘTII LOR ASUPRITORI»	191
CRONICA LITERARĂ: LITERATURA CARE NE LIPSEȘTE	192
CRONICA ARTISTICĂ: EXPOZIȚIA ISER de <i>O. Han</i>	193
DRAMA ȘI TEATRUL: «VISUL UNEI NOPTI DE VARĂ» DE W. SHAKESPEARE la Teatrul Național de <i>Ioan Marin Sadoveanu</i>	195
CRONICA MĂRUNTĂ	197

DESEMNE DE TEODORESCU-SION, PĂTRAȘCU ȘI DEMIAN

ABONAMENTE: 1 AN, 120 LEI; 6 LUNI, 60 LEI. EDIȚIE DE LUX, 250 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI, 250 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 250 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. POVERNEI, 28

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

GÂNDIREA

PE MARGINEA UNEI SCRISORI

DE
ION DĂRIE

E o epistolă scurtă, scrisă cu răceală prudentă, firească la oamenii trăiți multă vreme sub scormonitoarea priveghere a cenzurilor. Timbrul plicului poartă efigia uscată a voevodului Petre Karagheorghievici, târît odinioară pe targă, de oștile fugărite, spre Crușevaț și Novibazar. Înlauntru câteva hârtii de câte cinci lei, grase și jupuite de multă purtare. Și o rugare. Părintele George Andru, din Sarca, în ținutul jugoslav al Torontalului, ne cere câteva numere de revistă, neputând altcum nici trimite bani către România, nici primi de aici tipărituri cu slovă românească.

Fapt neînsemnat, repetat săptămânal, trecut indiferent în registrele de gospodărie ale revistei. Dar gândul ne întoarce îndărâtnic la acea politică a culturii, despre care nu odată am spus aci cuvinte simple ce puteau însemna și un îndemn, și au rămas totuș fără răsunset ca toate îndemnurile de unde nu se poate stoarce o fierbinte actualitate electorală. În Ardealul cu forfota lui de minorități, am cunoscut problema de aproape, răscolită la fiecare ceas de realități, nu de elasticele considerațiuni teoretizate în vagi proiecte și rezolvate de biurouri bine hrănite bugetar, din fondurile propagandelor. Eram nepregătiți. În România cea mică, problema culturală era absorbită de prezența celor 80 la sută analfabeți. Acolo sta punctul cardinal al întregului program, tipărit cu slove groase în manifestele de partid și cu lirism oratoric, gemut dela tribuna parlamentară. Se mai desprindea o îngrijorare; sinceră aceea la toți cărmuitorii. Păstrarea unei tradiții de cultură românească în ținuturile stăpânite de monarhia habsburgică și de împărăția lui Nicolae al II-lea. Pentru rest, rămânea în grija timpului să deslege problemele de cultură, de mult mai puțină însemnătate ca de o pildă aceea a petrolului ori a exportului de grâne. Cărți se tipăreau puține, bibliotecile se puteau număra, Universitățile trăiau și fără laboratorii, literatura se înfăptuia dela sine, nevrednică și parazită, într'o țară unde brațul vânjos era chemat de plug, iar cugetarea isteată nu-și găsea valorificare decât după ce se înregistra cuminte în registrul de club.

Și deodată, înainte de a ne desmetici bine, problema s'a complicat brusc, luând înfățișări politice, cerând deslegări imediate și izbindu-se de nedumeriri, de unde ultim strigăt a țâșnit și acel «*numerus clausus*», care a sigilat ușite ferecate ale Universităților. E vorba mai întâiu de iscusința cu care cultura românească va izbuti să țină piept culturilor mai vechi minoritare. E vorba să înlocuiască prestigiul culturilor germano-maghiare și rusești, ce stăpânesc

spiritul chiar al românilor din ținuturile eliberate. E vorba de înfăptuit un regim universitar care să îndeustuleze nevoia de învățatură a românilor și a celorlalte naționalități, ce numai prin cultură se pot asimila. Acestea toate, altoite pe vechea problemă a analfabetismului, mai dureroasă prin contrast cu statisticile științurilor de carte rusească, nemțească, un-gurească și chiar românească, de peste munți și de peste Prut.

Că cea mai grabnică și mai vrednică măsură pentru apărarea culturii naționale, a fost găsită de către studenți în magicul «*numerus clausus*», care peste noapte va să ne asigure nu-mai pentru noi toate roadele unui minunat paradis — nu e de mirare. Tinerețea are nălu-ciri de acestea. Și apoi formula a pornit cu totul de aiurea. Era strigătul unei generații osân-dită să-și macine anii în mizerii fără seamăn — și care găsise în sfârșit un vinovat ispășitor. Poate de aceea ipocrit, guvernătorii au și lăsat să se canalizeze aiurea, nemulțumirile pricinuite de fapt numai de proasta lor gospodărie a învățământului. Era o diversiune binevenită. Ti-nerii cărțurari nu mai aveau când numără gândacii din ciorba căminurilor; bursele și valuta acordată nepoților, cărțile ce n'au fost cumpărate în puținele biblioteci, — și n'aveau când socoti nici taxele de examene și frecvență, fabuloase, împotriva cărora la începutul anului școlar se deslănțuiseră protestări fulminante. «*Numerus clausus*» — atrăgea numai spre literile sale afi-șate pe ziduri și înscrise în fruntea gazetelor tinerești, tot clocotul nemulțumirilor.

Dar că la strigătul tineresc s'au alăturat glasuri mai îngroșate de vârstă, ne miră cu desăvârșire.

Toată cheia unei politici culturale românești, stă, ni se pare, tocmai în absorbirea iscusit condusă a minorităților în această cultură. Cu atât mai mult e simplificată problema când e vorba de cetățeni români, statorniciți aici de mult și apropiați cu voia și fără voia lor, de cul-tura românească. S'ar putea spune că învățătura înseamnă a doua naștere a omului. Inscris într'o cultură, poartă fără voie și în afară de documentul de naștere, naționalitatea părin-ților sufletești, cu mai statornică ereditate decât cea verificată de condica stării civile. Chiar lipsa noastră de trainică legătură și armonie cu scurta tradiție a culturii românești, se explică ușor prin paternitatea culturală a Franței ori Germaniei, în ale căror Univer-sități, cu ai căror dascăli și pe ale căror cărți, am descifrat întâia oară adânc învățătura. Și ungurii și rușii au știut că limba și școlile sunt laboratoriile cele mai sigure în care se pot dizolva o naționalitate. Romanii, popor cuceritor și neasemănat în iscusința cu care desnaționalizaseră provinciile stăpânite de legiunile sale, lăsau cuceritorilor cultul zeilor, respectau obiceiurile, dar puneau prin graiul Romei, stăpânire pe suflete. La noi, se întâmplă minunea să refuzăm celor ce vor să se înscrie în cultura românească, dreptul de a râvni la această onoare; ca și cum n'ar fi mai primejdioasă prezența în mijlocul nostru a unui cetățean creat sufletește de Viena, Berlin ori Pesta, decât a celor ce n'ar putea să-și mai scuture, fără fășii din carnea lor, tunica strânsă a unei învățături, științe, arte ori literaturi românești. Nu e pledoarie pentru evrei. Izolarea lor agresivă de până acum, a ridicat de prea multe ori zid între noi și dânșii. Dar o politică de cultură nu se poate face sentimental. Cu atât mai puțin impresionist. Judecate cu răceala unui geometru ce nu poate simpatiza mai mult cu unghiurile obtuze de cât cu acele ascuțite; realitățile se desfășoară sub ochi cu o logică ce scapă și adesea e dușmană romantismului politic.

N'avem biblioteci, școli, laboratorii, nu s'au organizat nici acum publicații pentru popor, traduceri pentru cele cinci milioane de minorități, n'avem o ediție critică a lui Emi-nescu; nici cărți de școală nu se tipăresc îndeustule și cum se cuvine, școlile de sat n'au dascăli, monumentele istorice se ruinează, literatura nu-și poate hrăni scriitorii și cel dintâiu strigăt întru înăugurarea unei politici de cultură românească să fie oare «*numerus clausus*»?

Gândesc la preotul acela dintr'o comună a Torontalului jugoslav. Pentru banii lui jupuiți ne cere carte românească. Nimeni n'a îngrijit încă de acești români ruși din trupul țării, cari ne întind o mână și nu le putem răspunde peste hotare, ca unui frate ce se înneacă în vi-surile cele rele. Nu se cuvine acolo îndreptată, spre satele ce nu mai sunt românești și spre cele românești de aici, cea dintâiu grijă a unei politici de cultură, alta decât aceea care ferecă pentru un an mort, porțile Universităților?

FLORILE UCISE DE GER

DE

ADRIAN MANIU

PESTE zarzării și piersicii din țară,
 (Imbobociseră mărgăritării și de culoarea feții tale)
 S'a revărsat iarna în primăvară
 Aducând cel mai trist doliu în alba jale.

Rod care ai înghiețat pentru totdeauna
 Unde să cumpere miere albinele?
 Atunci florile mai de argint decât luna
 Cântau încet, cântau în toate grădinele.

Azi scoici mărunte, zac pretutindeni scuturate
 Rămășița florilor ucise în primăvară de ger,
 Flori, ce nu mai rodesc — și pier nevinovate,
 Copilași morți ce în pământ se duc la cer.

Î N G O A N Ă

DE

G I B. I. M I H Ă I E S C U

CÂND trebuie să plece noaptea «de serviciu», domnul Take, birjarul, își aștepta copila afară, pe banca dela poartă, mângâindu-și favoriții rari și cărunți. Domnișoara Letiția venia totdeauna fără nici cea mai mică întârziere, dela magazinul din Lipscani, unde slujia. Ochiul lui slăbiți o deslușiau desprinzându-se din razele soarelui, ce se topia stors de vieață în nouri roșiți ai asfințitului; o măsurau umeziți de mândrie în înaintarea ei sveltă și grațioasă; apoi, când era aproape, se încruntau deodată, căutând la ceasornicul cât o tărtăcuță, pe care mâna lui uscată îl scotea numai decât din brăul roșu al uniformei de birjar. Niciodată n'o primia fără ceasornicul acesta.

Ca de obicei, fata se prefăcu că nu-i vede mișcarea. Trecu înainte cu capul plecat, cu buzele strânse. Nu-și dădeau seară bună. Abia după ce auzi trântindu-se ușa casei, bătrânul se sculă cu un gemăt ușor și se îndreptă spre caili înhămați gata. La masă îl pofti doar mirosul bucatelor încălzite. Imbuca rar și sgomotos, trecându-și ades măneca antiereului albastru pe sub nasul borcânat și repezit în sus. Apoi ieși mestecând încă, lacom, cu bucata de pâine în mână. Neconținut tăcut, se opri pe prispă, ca să sfârșească de înghițit, apoi se îndreptă spre caili cu care începu înșfârșit să vorbească, sfătuindu-i prietenos să-și ronțăie mai repede grăunțele.

Palidă și gravă, domnișoara Letiția privia în urma bătrânului. Ascultă pe gânduri conversația cu animalele, apoi sunetul sec pe care-l făcea încheieturile trăsuri sgâlțâite din loc, pașii apăsați ai cailor, hârșcăitul roților, isbeala porților ca de cetate, răsucitul cheii grele de fier.

Se ridică atunci înaltă și liniștită și sfârși cu repede îndemânare treburile gospodărești. Când dădu drumul lui Bălan, un câine cât un vițel; dulăul alb ca neaua, făcu un salt urias vestindu-și nopței, din trei lătrături triumfătoare, libertatea.

Se întoarse în odaia de culcare și începu să se desbrace fără nici o grabă, privindu-se în oglinda dulapului din față, tăiată de-o lungă crăpătură încovoiată. Rămase goală de tot contemplându-și printre genele întretesute, imaginea schilodită de oglinda stricată. Apoi deodată, coborând speriată ochii în negura din pătratul ferestrei, tresări brusc și tot așa de sprintenă ca Bălan scăpat din lanț, ajunse dintr'un salt în tindă și dintr'un altul dincolo în «casa mare», odaia de preț unde nu intră decât musafirii cei mai de seamă.

Lumina lămpei cu picior și abajur de porțelan umplu îndată încăperea, încărcată ca o prăvălie de marchidan.

Domnișoara Letiția cotrobăi în olandul spart al sobei și trase afară un șnur cu o cheiță. Deschise apoi una din lăzile mari, roșii, cu chip de turcoaică pe capac. Scoase un plocat păturit de deasupra și începu să arunce pe jos, cămăși, fuste, bluze, făcu un vraf de vestimente femeiești. Și înfrigurată, începu să se gătească în fața oglinzei cu ramă de nuc vechi, aplecată deasupra patului coperit de macat roșu, pe care se înălța până în tavanul scund, un maldăr de perine albe și de cergi multicolore chitite în patru.

Peste puțin, în casa mare a domnului Take stătea o cucoană de o eleganță, cum nu fusese dat bătrânului birjar să ducă în trăsură vreodată. Era așa de gătită și atât de mândră, că nici chiar fără voalul des pe care-l puse la urmă de tot peste ochi, n'ai fi cunoscut în ea pe domnișoara Letiția.

Fata stinse lampa și ieși repede în ogradă. Și ca de obicei Bălan răsări din întunericul nemărginit lângă ea, de par'că în clipa aceea s'ar fi înfăptuit din negură. Dar o vorbă poruncitoare, îl ținu departe de vestimentele fosnitoare. Domnișoara Letiția merse până la un colț al gardului și cu degetele înmănușate desprinse din cuie două scânduri; se strecură prin spărtură și după ce porunci din nou lui Bălan să se îndepărteze, trase pe dinafară scândurile la loc, cu o mișcare atât de sigură, încât ai fi spus că totul s'a petrecut ca 'n poveștile cu hoții vestiți, la apăsarea unui buton electric.

Domnișoara Letiția o luă reparator la drum și 'n urmă-i casa domnului Take rămase pustie, îngropată ca un cosciug uriaș în mormântul de întuneric al nopții, prin care Bălan săria ca un duh alb, necurat.

Ai zice că bojdeuca domnului Take e cu totul izolată de restul mahalalei. Și 'n dreapta, și 'n stânga, și 'n față doar grădini cu pometuri, locuri virane, un fund de cimitir, pustietăți. Mergi mult pe șosea până să dai de alte case mărunte, tot așa de răslețe, cucuiate pe bățături umflante de maidane înecate în bălării sau jupuite de verdeață.

Dar despre partea asta nu prea puneă grijă domnul Take, când își lasă noaptea copila singură acasă. Zaplazul era înalt, poarta avea încuietore solidă, iar casa drug voinic. Și unde mai pui pe Bălan? Apoi cu bani nu-l știa nimeni și doar o trăsurică și o păreche de cai avea. Iar ce agonisise pentru zestrea Letiției era dosit la loc bun, de nici chiar fata nu avea habar. Pe urmă numai vara își făcea de lucru după asfințitul soarelui. Se știa: Sâmbăta, Dumineca și alte vreo două zile din săptămână, pe alese.

Nici domnișoara Letiția nu ducea grijă că sta așa departe de oraș: stația tramvaiului era destul de aproape. Iar de singurătate nu știa cum să mulțumească lui Dumnezeu.

În tramvai, pe bancheta atât de puțin potrivită cu vestimentele ei, sta ca pe spini. Căci acolo unde pornise, o aștepta iarăș, pentru a nu știu cătea oară de trei luni încoace, împlinirea frumosului și mistuitorului vis al copilăriei ei de vrednică fiică și nepoată a domnului Take birjarul, și a vestitului pe vremuri Ghiță vizitiul: — un automobil gata de ducă. Și 'n automobil domnul Popleanu, fără de care visul ar fi continuat să rămână numai vis și acum, din ce în ce mai chinuitor, iar în lada cu turcoaică pe capac, nu s'ar mai fi aflat, neștiută de nimeni, comoara ce crește într'una ca 'n poveste: o întreagă garderobă de cocoană mare.

De două, și câte odată de trei ori pe săptămână, domnișoara Letiția își vede visul cu ochii. Căci bătrânul niciodată nu se abate din program, fie ploaie, vijelie, trăsnete sau ce-o fi. Când a spus că face noaptea de serviciu, înțelege să nu se întoarcă acasă înainte de revărsatul zorilor și dacă n'a făcut nici o treabă până atunci, tot știe el un tren cu foarte mulți pasageri, la o oră când vin puțini camarazi în gara de Nord.

Domnișoara Letiția a aflat toate acestea din rarele lui momente de destăinuire, când își dă drept pildă vieța de muncă grea și cinstită:

— «... bagă bine pe urechi fată! Că de bine, de rău am agonisit cu ce să-mi duc pustia de bătrânețe până la sfârșit și fără muncă. Dar e păcat de vremurile astea, că se câștigă mai ușor ca înainte. Și-mi scurtez vieța noapte cu noapte, să mai pui deoparte și pentru tine... că de, noaptea e dever mai bun ca ziua... altfel ce crezi că mie nu mi-ar place să dorm lângă tine și să-ți țin de urât?...

D'aia să iei aminte, să iei aminte și să nu te muște șarpele c'a fi amar de mândrețele tale: bucățele te fac... »

De obicei doar după ce se abate pe la dughiana din colț a lui Cinzacă, domnul Take deschide vorba cu fiică-sa. Și mai mult decât atât nu are să-i spună. În schimb când mușterii îl uită în vreun colț de stradă sau când așteaptă clientul în fața vreunui local de petreceri, e cu mult mai vorbăreț. În gând își vede copila căpătuită la casa ei, iar pe genunchii lui o grămadă de nepoței. Și domnul Take își mângâie fericit nepoții, le spune glume și păcăleli și râde fericit.

— Da, ori de ce ți-aduseși aminte de răzi așa cu poftă nea Take? îl întrerupe vreun camarad din șirag, care s'a dat jos de pe capră ca să se mai desmortească.

Domnul Take tresare:

— Ce-i treaba ta?

Apoi o întoarce:

— A, iacă mă gândeam așa... mă gândeam că păcătos e Bucureștiul ăsta... că mare putreziciune-i în el... că o să dea Dumnezeu o căldură mare de trei ori pe cât a fost astăzi și o să topească smoala după jos și o să fierbem toți în smoală și în catran ca dracii...

— Și d'asta răzi dumneata?

— Ce pricepi tu bă? se înflăcărează domnul Take. Ai văzut muierea care s'a dat jos cu musiuł ăla din birja mea? Aia e muierea altuia, care și el, de n'o fi cu a altuia sau cu a ăstuia de umblă cu ea, stă acas' de-și plânge și-și blesteamă zilele și blesteamă tot și o să ne ajungă bă, blestemul că scoatem banul din păcat... Și nu pă noi bă, da pă copii, ba și pe nepoții ăi mititei... că acolo te lovește Dumnezeu... și ce strică ei mă, draguții de ei... ?

Și domnul Take, privește încremenit în firida uriașă de alături, deasupra căreia un felinar colțuros luminează cuvintele mari, negre scrise cu smoolă din închipuirea lui: «Intrare la tunel».

— Banul cu păcat e banul dracului... C'am ajuns noi birjarii mai rău ca geambașii de fomei!

— Nu ti teme domne Take.. Ș'apoi de ți-e lehamite, de ce nu stai acasă? N'ai decât să faci ziua meserie cinstită.

Venia rândul bătrânului să privească uimit pe convorbitor. Intr'adevăr, la asta nu se gândise. Apoi izbucnea deodată:

— Mă, da prost iești mă. Hă, da eu n'am burtă să mănânc? Mă, da eu n'am fată de îmbrăcat? Adică am strâns destul, ăi? și am bănet ascuns? De unde știți voi mă, că am strâns destul?

— Da nici nu m'am gândit domle Take.

— Veniți mă de mă jefuiți, hai, veniți mă, când fac de serviciu noaptea. Am bani ascunși ai?

— Nu domnu Take, nu sameni de loc...

— Bătu-v'ar Dumnezeu și Maica Precista. Le-ar place numai lor să ia câte un sutar cursa cum a ajuns acum de s'a făcut și bietu' birjar om... Și eu să stau acasă hai, c'am îmbătrânit?... bătu-v'ar să vă bată...

Camaradul se întoarce grăbit, alungat de blesteme, până la trăsura lui. Iar domnul Take, abia după ce-și răcorește bine mânia se întoarce și el pe nesimțite cu gândul la Letiția, pe care o vede dormind adânc cu părul negru, mai lucios — cum spune adesea — ca lacul trăsurii, revărsat pe perina albă.

... e he, pentru ea le face astea... o vede Dumnezeu și-o știe și nu le-o mai trece la catastif... că după partea mea...

Domnul Take n'apucă să-și sfârșească gândul. Sosind în goană de după cotitura străzii, un automobil s'a oprit brusc drept în pieptul cailor. Tot corpul bătrânului tremură de furie.

— Nu treci mă prin cai? Hai... omorâți-mă, omorâți-mă, bătu-v'ar ăl de sus.... omorâți-mă cu zestrea fetii cu tot...

Ochii i s'au oprit plini de dușmănie pe cocoana din automobil, cu fața acoperită, de un voal des; se vede, unde trage cu atâta zor de mânecă pe domnul burtos de lângă dânsa, care șoptește atunci ceva șoferului. Indată mașina o ia înapoi duduind năpraznic, apoi își întoarce botul spre bulevard și pornește bufnind supărată, țipând sălbatec, săltând cu putere pe cei dinăuntru.

I s'a părut domnului Take sau capul acoperit de voal s'a mai întors odată spre dânsul, înainte de a dispăre după colț? Domnu' Take ridică nepăsător din umeri:

— Poate unde m'am uitat așa rău la ea!

Seară de August înăbușitoare și senină. Calea Victoriei în plină sărbătoare. Localurile gem de lume și aruncă văpăi prin ferestrele uriașe. Tropotul regulat al cailor, șuetul lin al automobilelor, strigătul țigănușilor cu gazete, rumoarea mulțimei dela ora nouă, o întregă polifonie sgomotoasă, stridentă, barbară, pătrunde adânc în auzul domnișoarei Letiția, o înfioară neîntrerupt și crescând, o ațăță, îi iuțește pașii, îi pică foc în sânge și veselie în glas. Domnul Popleanu o conduce prin valurile de lume, ca un bun cârmaci obișnuit cu acest imens cadru jucat din instinct de toți trecătorii, care defilează unii în fața altora în două șiroaie nesfârșite, se întorc din drum cu ochuri meșteșugite, își fac loc fără să privească, se strecoară printre trăsurile în goană cu ușurința unui pește într'un râu limpede.

Nicăieri un automobil liber. Nici măcar o trăsură. E Sâmbătă seara și toate mahalalele s'au revărsat spre inima orașului. Ajunseră fără noroc, până 'n dreptul Ateneului. Domnul Popleanu desnădăjduit: timpul trece ca de obicei, la ora două domnișoara Letiția ține morțiș să fie acasă.

În sfârșit un automobil gol. Domnul Popleanu ridică impunător brațul cu degetele rășchirate și strigă cu putere. Dar șoferul nu-l ia în seamă și mașina trece înainte ușoară și iute ca o nălucă.

— S'au făcut de-o obrăznicie fără pereche, bandiții ăștia, izbucni el furios, conducând mai departe pe față. Dar tocmai atunci dinspre poșta veche la veni în auz tropăit de cai. Se opriră din nou și așteptară până ce birja intră în fâșia puternică de lumină dela Athénée Palace.

De pe buzele domnișoarei Letiția, scăpă abia auzit un țipăt speriat. Pe capra trăsorii, înalt și mândru în livreaua strânsă pe corpul sfrijit, cu figura încadrată de favoriții lui cărunți și marțiali, domnul Take își conducea caii țeapăn ca un general.

— Liber birjar!

Înainte ca domnul Take să-și plece ochii, voaleta domnișoarei Letiția, strânsă pe bordul pălăriei, căzuse dintr'o smucitură.

— Liber conașule!

Letiția se gândise de mai multe ori la puțința unei astfel de împrejurări, ca să nu-și alunge cu toată energia dorul năpraznic, ce-o năpădi, de a se pune pe fugă. Birja se oprise și ea înțelese lămurit, că singurul lucru ce-i rămânea să-l facă, e să se urce prefăcându-se nepăsătoare în trăsura și să tacă din gură tot drumul. Dar picioarele îi înlemniseră. Unul din cai întoarse capul spre față și păru c'o examinează cu luare aminte: era Harap.

— Să ne urcăm dragă.

Inciudat de zăbavă, domnul Take coborî din nou ochii spre ea.

Și ciudat. Căutătura lor obosită și stinsă o învioră deodată, o făcut să se avânte sveltă ca o ciută, pe perinele trăsorii.

— La Flora!

Roatele se învârtiră brusc, birja se urni clătînându-se capetele. Avu deodată atunci credința că tată-său a priceput totul, că o duce departe de ochii lumii, să-i ceară socoteală, teribila socoteală cu care o amenințase de atâtea ori.

— La ce te gândești Lulu?

Lulu! Așa-i spunea întotdeauna, domnul Popleanu. Cuvântul acesta par'că o mai liniști puțin; ar fi vrut ca el să-l rostească mai tare, să-l țipe la urechia birjarului.

Cu dinții strânși privi pe Popleanu prin colțul genelor: se temea să n'o întrebe ceva, să-i ceară cu insistență vreun răspuns. Și plănuia cum să-și prefacă vocea, cum să-i facă semn să înceteze. Ii păru rău că nu l'a vestit mai dinainte, când nu voise să coboare la tunel: nu de bună seamă spunându-i că birjarul i-ar fi tată, dar o cunoștință, un vecin...

Însă domnul Popleanu îi povestea ceva foarte vesel, căci râdea singur din toată inima, după fiecare cuvânt. Iar domnul Take nici nu visa cât de aproape se găsește de copila lui. El își conducea caii înainte, fără să privească nici în dreapta, nici în stânga. Din când în când răcnea câte un «Hep» prelung, care pătrundea ca un cuțit în urechile Letiției. Și era cu desăvârșire înduioșat. Statura domnișoarei din birjă, așa «prea pe măsură» fiică-sei, îl isbiše dureros în suflet. Nu văzuse el, cum se codia biata față? Știa ea, ce-o așteaptă, la Flora aceea, trăsnil-ar Dumnezeu, pe ăl de-a scos-o! Nici acum nu s'a desmeticit mititica: și el i-auzi cum îi mai toacă, tocălia dracului! Dar ea nu-i răspunde, nu-i răspunde de loc. Ha, ha, ha asta-i bună, nu-i răspunde tâlharului! Ce-ar fi, he, he, he să nu mai vrea să intre la local? Aș duce-o gratis acasă pe cinstea mea... He Take dacă-ai face tu una ca asta, multe ți s'ar ierta...

Bătrânul se opri puțin din gânduri să mai dea un strigăt cailor. Apoi își dete șapca pe stânga, el se lăsă pe dreapta și continuă:

...E gătită bine, pare de oameni ajunși. Dar vezi dumneata cât e de cu stare, tot se codia... Hm! și cu fața înfășurată ca turcoaicele. I-e rușine păi... Bieții părinți, adică ce bieții?... tată e ăla, care-și lasă copilul de capul lui? Cine știe pe unde o mai fi și el înfundat! porcu...

— Hei dobitocule, ai adormit? strigă din fund deodată domnul Popleanu. Mână mai repede, iești beat, sau ce dracu ai...?

Domnul Take tresări și plesni hățurile deasupra cailor.

— Ba dobitoc iești tu, răspunse el, dar nu tocmai așa tare ca să audă cei din trăsura. Căci așa răspundea totdeauna domnul Take mușteriiilor săi, când intra în conflict cu ei. Era cel mai bun mijloc pentru ași satisface și amorul propriu rănit și a nu pierde nici cursa începută.

— Al dracului, e zorit să-i facă seamă mai repede! S'a supărat! Ho, zurbagiule că tot a ta ie, nu ți-o ia nimeni, se răsti el în gând. Crezi c'o să-mi pierd eu bunătate de cursă pentru o de-al d'aia. Las' că le știu eu, nu te teme... Da' e vorba de ce nu-ți răspunde?... Te pome-nești c'o fi vreo drăcie, cum mă gândii eu întâi. Să știi că fuge nebuna și ne lasă pe-amândoi cu buzele umflete... Atât ne-ar mai trebui... o jumătate noapte pierdută... Nu te da boerule, stăi că te ajut și eu...

Domnul Take simți deodată cum reinvie în el birjarul din tinerețe, șfichiul plesni scurt asupra cailor, hățurile se încordară. Harap sforâi cu înțeles. Tropul deveni regulat și repede mângâind urechile cu ritmul lui sacadat. Trăsura luneca acum prin ninsoarea lunei ca sania pe zăpadă. Aerul proaspăt al șoselei biciuia fețele celor trei umplându-le plămâni cu umezeala lor înviorătoare.

— Bun! Iac'ășa birjar! Bravo! strigă domnul Popleanu.

Măgulit de elogiu, domnul Take întrecu orice așteptare. Birja era automobil nu altceva. Copacii foșneau: șoapta lor de mătase, pătrundea lin în urechi, armonizând tropotul și clopoțelii abia auziți ai cailor. Toți teii păreau că plâng lacrimi de parfum, iar luna se luase după trăsura domnului Take, cu surâsul ei încremenit de veci.

Din sufletul domnișoarei Letiția sburase acum orice grijă: și 'n dosul voalului, ea surâdea, — un zâmbet fix și de neînțeles ca și al lunei, — surâdea unei închipuiri bizare. O Letiție de-o șchioapă, cu rochița până deasupra genunchilor, bătând fericită din mâinile mici, ne mai putând de râs și tolânindu-se pe perinele aceleiaș trăsuri în care se afla acuma; dar o trăsură nouă, nouă, cu postav albastru și necârpit și cu lacul orbitor de lucios. Iar pe capră acelaș domn Take, însă cu ochii scânteietori și fără fir cărunț în favoriți, ocolind de mai multe ori curtea înainte de a pleca la serviciu și privind răsător peste umăr la bucuria fără margini a copilului.

Domnișoara Letiția fu surprinsă de închipuirea aceasta, care-i apăruse pe neașteptate și nedeslușită, ca imaginele lucrurilor în oglinda apelor verzi și stătute din jurul maidanelor natale. Părându-i fără rost, ea privi spre șiragul de trăsuri, ce veniau dinspre Băneasa, încrucișându-se cu a lor. Din ele se ridicau cântece de dragoste, hohotiri vesele, chicotiri de femei. Un bărbat tânăr, ridicat în picioare strigă printr'una: «Uite, luna fuge spre calea Victoriei, hai s'o ajungem!» Dar se înșela. Luna se zoria spre Flora și ca dovadă, când birja domnului Take se opri, rămase și ea nemișcată pe cer.

Miezul nopții trecuse, mesele începeau să se golească, grădina se deșerta. Un domn grăbit strigă spre bătrânul care dormia, dus în fundul trăsurii: Liber birjar? Dar domnul Take era greu de somn. El sforâia de zor cu gura întredeschisă și strâmbă: cu chipul lui palid și sbârcit, cu fălcile scobite sub favoriții rari, părea răpus de o istoveală năpraznică vecină cu moartea.

Alte trăsuri veniau, se umpleau de lume, porneau. În depărtare, la bufet, muzica militară cânta marșul de plecare. Orchestra localului tăcu și ea. Incetul cu incetul liniștea depplină cucerea șirurile întunecate ale copacilor aliniați. Doar ferestrele clădirii de petreceri, scânteiau desfrânat în noapte ca ochi de bețiv.

Să fi tot dormit, trei, patru ceasuri, când domnul Take tresări sgâlțâiat cu putere.

— Ha, cine-i?... A, da! Gata boierule... unde...?

— Nu e boierul moșule. Sunt eu, un chelnăr, m'a trimis boierul să-ți țiu de urît cu sticlele ăștia.

— Sticle? Ce sticle?

— Ziafet, moșule, o facem lată, cinci sticle și țigări...

Domnul Take se întinse sdravăn, căscând sgomotos.

Chelnărul destupă o sticlă și turnă într'un pahar.

— Moșule vin d'ăsta n'ai mai băut de când ești!

Bătrânul muie buzele în lichidul roșu și spumos; le plescăi tare și dădu paharul de dușcă.

— Strașnic vin... Bravo boier! Băă... da ce l-a găsit? Asta nu mi s'a întâmplat de când sunt. Te pomenești că visez...

— Nu visezi moșule, ce dracu. Ești treaz; da nu știi dacă-ai rămâne tot așa?

— Mă, da cum i-a venit așa... și cinci nu glumă, cinci sticle.

— He, he, ce l-a găsit? Să fi fost eu în locul lui îți dam cincizeci nu cinci.

— Dama?

— Mă moșule, moș ești dar te-apucă alte ălea când ai vedea ce-am văzut eu.

— Strugure hai? ha, ha, ha... Ei să trăească și să le fie de bine, se gândiră și la mine.

— Păi vură de mult să te cinstească. De câte ori nu mă trimeasără să văd ce faci?

— Oleu!

— Zău așa, venii de câteva ori afară: ziceau că te-ai sculat?

— Ei săracu', vezi 'mneata, vreau să mă cinstească, dar nici din somn nu mă sculau. Aștia-s de neam bă! Păi adică de ce nu m'ar cinsti? Știi tu, cum i-am adus? Se cutremura caldarâmul. Păi eu i-am aruncat-o în brațe mă, cu caii mei... păi, știi tu ce docipali... că nici nu-i răspundea întâiu, da unde mi-am întins hrișca... Aoleo... i-am turbat... Să fi văzut pe urmă dama, cât era de mută întâiu, fugea pe urmă în local de nu se mai putea ține boierul. Eu-s birjar bă...

— Așa e, se poate. Da mie tot mi-era necaz că mă trimete la dumneata. Ai dracu'... par'că simțiseră că-i văzusăm la secret...

— Secret, ce secret...?

— Secret, găurica ușei din dreapta: asta-i secretul meu, că la a din față se uită domnu' Iancu chelnărul: eu sunt piccolo, ajutorul lui...

— Ce spui mă, și zi ai văzut toate cum s'au întâmplat?

Prima sticlă căzu goală la pământ. Băiatul puțin afumat și măgulit că poate povesti astfel cu un bătrân, prinsese chef de vorbă. Camera localului, canapeaua de după paravan mâncările și băuturile comandate, fură descrise de ștrengar cu multă amănunțime.

— ... Acuma noi avem miros de copoi. Cum simțim că se îngroașă gluma... gata, nu vezi picior de-al nostru pe-acolo: da ochiul la secret. Moșule ce să-ți mai spun, eu cred că asta era fată fată curată de... că prea avea un trupuleț, și-o piele albă...

Domnul Take se cutremură. Ochii i se pleoștiră și o favorită i se lăsă în jos. El își aduse aminte de trupulețul și pielea albă a Letiției. Dar băiatul nu-l lăsă să meargă mai departe cu gândul.

— Moșule, strașnic vin. Hait, ridică paharul și ciocnește colea deasupra capului. Să trăească boierul!

— Las' c'ășa-i trebuie, ce cată noaptea pe stradă dacă e fată?... bombăni domnul Take luat prea repede și ridică paharul:

— Să trăească boierul!.. Lasă, să trăească! Că ele strică mă, ele îi scot din minți; am și eu o fată... da... he, he...

Domnul Take se opri deodată, cumpănind în minte că nu e locul să vorbească de Letiția. Și supărat trase de dușcă două pahare.

Vinul puternic și viclean își făcea efectul pe nesimțite. Ochii le sticleau; vocile se îngroșaseră, mișcărilor deveniau nesigure. Și vorbele curgeau din ce în ce mai greoaie, mai triviale în convorbirea aceasta grotească dintre un chelnăr și un birjar. Intr'un târziu piccolo se plictisi.

— Moșule, știi ce, eu mă duc să-mi mai arunc odată ochii la secret.

Atunci un gând neașteptat miși în creierul bătrânului.

— Hai bă, s'o văd și eu la secretu' tău!

Spuse cuvintele acestea într'o doară, dar deodată pofta nebună să vadă, să audă, să pipăie, să simtă de aproape, se întinse în corpul șubred și istovit ca o flacăra într'o moviliță de vreascări uscate.

— Mă! merg și eu cu tine...

— Fuși deacolo moșule, vrei să ne prindă patronu'?

Dar bătrânul nu mai vrea să știe de nimic acum. Dorința i se înfipsea atât de repede și totuși atât de adânc în cuget, că zadarnic îi înșira celălalt toate piedecile câte erau într'a-devăr și câte le putu născoci ca să-l potolească.

— Mă nițal n'auzi, nițaluș de tot, uit' atâtica...

Gura i se lărgise și buza de jos îi atârna tremurătoare. Ochii îi ieșiau par'că din orbite și la lumina neprecisă a felinarului întreaga figură prinsese o înfățișare stranie, — strigoiască. La început rugător, se porni apoi să ocărăscă, să suduie, să amenințe că va intra în local, va merge la domnul cu fata să-i spună de secret.

— Lasă moșule, nu te înfură, vroi să-l potolească celălalt. Eu te iau, dar mi-e frică să nu-ți vie dracii pe acolo...

— Hai mă să mai văd și eu odată la vieața mea! Că pe urmă cruce i-am pus...

— Bine moșule, hai, dar vezi că mai rămâne o sticlă.

Ascunde-o bine că odată te pomenești fără ea...

Bătrânul care pornise se opri clătînându-se:

— Fără ce mă?

— Fără sticlă...

— Cine s'o ia mă?

— Ei, n'are cine... ba să zici bogdaproste că n'ai să rămâi și fără trăsura, întregi picolul mulțumit că a găsit cu ce să sperie pe bătrân. Aici e la șosea moșule și 'n tufișele ăștia, Doamne ferește! E, dacă am găsi pe cin' să lăsăm afară ar fi altă poveste... Da, poți să mergi moșule, doar n'o fi dracu, așa de negru și cu dumneata.

Domnul Take făcu nehotărît un pas înapoi.

— Mă, eu n... nu mai merg.

— Hai moșule...

— Doamne ferește! Eu... o... tră... sură... am băiete, și-at'ta zestre am p... pentru fiimea. Dă-e dracu' de mu... mu... ieri goale și de boieri... B... b... bi... ne le face...!

Bătrânul înghiți odată în sec. Apoi strigă după băiatul care se îndrepta spre scările localului:

— Mă dacă te duci mai cere una... două... ști tu... spune că pentru mine... și destupă mă p'asta d'a rămas... cum mă lași așa?...

... Când se întoarse picolul domnul Take moțăia în trăsura cu sticla pe jumătate...

— Moșule, păcat că n'ai mers! Acum s'o fi văzut... E beată turtă moșule:... și cântă... și-l sărută și iar cântă și iar îl sărută... și-i doar în cămașă...

— În cămașă... ha, ha, ha.

— Și are un păr moșule, de-i ajunge la genunchi. Da e tot plin de șampanie. Și s'o vezi cum se trânteste pe canapea, și dă din picioare și strigă: vino... vino... vino...

Și moșul imită:

— ... vino... vino... vino... ho... ho... ho...

— Și joacă moșule uite — așa...

Băiatul începu să sară prosteste făcând gesturi obscene. Bătrânul îl întovărășia sgâlțâindu-se în trăsura...

— Ia mai defundă bă una.

— Moșule, auzi... moșule!

— Aud bă...

— Și strigă pe tat' său...

— Pe tat' său... hi, hi... pe tat' său, ha, ha, ha, ho, ho, ho...

— Moșule, hei moșule... moșuleee... trage înainte...

Domnul Take tresări speriat din somnul adânc, privind uimit ziua mare din juru-i. Un automobil clocotind ca o căldare se înfigea în fundul trăsorii, voind par'că s'o urnească din loc.

— Trage, înainte moșule...

— Ho bă ce te 'ndeși așa, vrei să-mi spargi trăsura?... Hai sparge-o, sparge-o mă, fire-al...

Și pe când el apuca grăbit hățurile, potolind caii, cari se sbuciumau în loc neliniștiți, un chelnăr sosi în fugă, întinzându-i bătrânului un bilet de cinci sute de lei.

— A spus boerul, că poți să te duci moșule...

Bătrânul privia nedumerit biletul, îl apucă neîncrezător. Și după ce-l strecură în buzunar, văzând că nu i se cere restul, izbucni recunoscător cu gura plină:

— Să-l țină Dumnezeu și Maica Precista...

Făcu cruce mare și par'că tot temându-se să nu fie vreo glumă, sări repede peste capră și înainte de a se așeza agită frânele. Caii porniră.

Mergeau domol în răcoarea umedă a dimineții. Prin tufișuri păsările se sfădeau în graiul lor sau rădeau în triluri minunate, par'că adierea ce-i venia bătrânului împotriva ar fi scuturat o pădure întregă cu clopoței. Și domnul Take se simția mai fericit ca niciodată.

— Doamne iartă-mă, dar dacă n'ar mai fi și d'ăștia, ai putea pune un ban deoparte pentru o zestre? Tai vaca s'o mănânci. Fără moartea ei poți tu trăi? N'a lăsat tot Dumnezeu așa?

Din urmă automobilul ajunsese birja și trecu pe lângă ea cu iuțea de rândunică. Bătrânul abia avu timp să ducă mâna la căciulă. Dar ochii lui urmăriră cu multă recunoștința voalul ce flutura tot mai mic în zare.

Caii, lăsați în voia lor, mergeau cuminiți legănându-se. Iar domnul Take gândea:

— Azi e Duminecă, biata Letiția, doarme și ea mai mult săraca...

RANDURI PENTRU GELILÉ

DE
EUGEN TITEANU

PE-ATUNCEA față de pension, cu noaptea 'n ochii melancolici
Doar tu gândeai că sunt închis la Școala «Fraților Catolici»...
Și când veneai cu toată școala, la Catedrală, să te 'nchini,
Când de pe cruce te privea Isus încoronat de spini,
Te presimțeam umilă față în șirul albei procesiuni:
Aveai bereta cadrilată și cartea ta de rugăciuni...

Și-apoi, la brațul tău de față, în loc să porți și tu brățară
Purtai mătaniile pe care părinții, poate, te 'nvățară
Să spui în fiecare seară, cu ochii ridicați spre cer:
«Patér nostér...»

Aveau povestea lor aceste mătânii vechi de-atâția ani.
Lucrate într'o mănăstire de nu știu care franciscani:
Pe crucea lor noi învățasem, în «duo», să silabisim
C'a fost tăiată dintr'un cedru adus dela Ierusalim!
Și depănându-le tot lanțul făcut din boabe de sîdef
Pentru iubire — te rugai în Catedrala «Saint Joseph»...

Și te vedeam iar, la plecare: treceai prin curtea școlii mele
Când la sfârșitul liturghiei sunau și clopotele grele,
Treceai în trista procesiune cu sufletul încătușat,
Ca 'ntr'o rețea de gratii negre, închisă 'n șorțul cadrilat
Și te priveam dela fereastră când toate visurile mele
Se răstigneau, ca pe-o Golgotă, de crucea unor gergevele...
Dar te vroiam, o! Gelilé — și 'n cadrul marilor ferestre
Vedeam vacanțe luminoase, visând sfârșituri de trimestre!

DUPĂ-AMIEZI DE DUMINECĂ

DE
VINTILĂ RUSU ȘIRIANU

BEZNĂ ȘI TĂCERE.

Uliță mărginașă de târg sărac.

Garduri putrede.

Garduri căzute.

Garduri scofâlcite de îngheț.

Case rare cu ziduri leproase.

Pe maidanul gloduros, ca un vaiet înlemnit al pământului, un copac schilod.

Fruct hâd, o pasăre moartă a căzut sub el.

Pe o ridicătură de pământ, se înalță strâmb o bisericuță.

A fost odată îngrădită.

Cândva a avut cruce.

Ziduri măcinate vorbesc a gol.

Am încetinit pasul fără voie. Cum cobori glasul când treci pe lângă un mort...

Un scâncet.

Intorc capul.

În dreptul intrării bisericuței fără cruce, o mogâldeată de om, căzut sub el ca și când i s'ar fi muiat oasele, cu mâna întinsă, cere pomană nimănui.

Mă apropii.

Buzele bolborosesc uniform și îndărătnic.

— Bodaproste, să vă miluiască Maica Domnului și Sfânta Duminecă. Dați un ban pentru un biet orb... Să vă miluiască...

Mă doare privirea, mă doare gândul și nu înțeleg.

Privesc în susul uliței. Pustiu.

Din jos, un bătrân cu pasul mic s'apropie încet.

— Bună vremea.

- Bună să fie.
- Da' ce-i cu sărman creștinul ăsta?
- Ia un biet orb cucoane, de azi dimineață stă aici.
- Cum?
- Ș'o fi bătut joc vr'un băetan de el. L'a adus să cerșască la loc bun; la biserică, e doară Duminecă azi...
- Bine moșule, dar el n'aude că nu-i nimeni, că biserica-i moartă și locul pustiu?
- Ii surd cocoane.

O BABĂ.

A ieșit în poartă, la soare.

Trupul puțin și uscat și l-a chircit pe scăunașul bătrân care geme slab când baba se mișcă. Ochii ei mici, strânși între ploapele sbârcite ca niște smochine, privesc domol în gol. Obrazul babei e atât de plin cu crețe și atât de regulat sunt orânduie cutele pe galbenul tăbăcit al pielii, încât par zugrăvite înadins de mâini pricepute.

Bărbia se încovoiaie spre nas și nasul se îndoaie spre bărbie. Cândva vor ajunge să se sărute.

Desemnul buzelor ei supte, abia se ghicește fiindcă buzele babii au pornit spre lăuntru gurei: caută dinții pe care să se razeme.

Și-a așezat cotul pe genunchi și bărbia în palmă.

Iși ține degetul cel mic la gură și buzele subțiri moșmolesc gânduri (baba nu poate gândi decât în cuvinte și ea plimbă vorbele în gură să le înmoaie bine ca pe un pesmet uscat).

Soarele blajin al începutului de toamnă, coboară raze bune și baba se învelește în căldura plăcută ca într'o broboadă de lână.

Prin crăpătura gardului vechiu și adus de spate ca un moșneag, se strecoară, cu mișcări fragile, prefăcute, un motan tărcat.

Trecând pe lângă poala babei, își cocoșă mângâios spatele depănând un tors familial. Baba întinde blând mâna, dar motanul, capricios, îi scapă pe sub palmă, trece mai departe cu o lene agilă și baba rămâne cu privirea pierdută după el.

O ceată de cheflii, cotește cotul în sunet de țambală, scârțâit de vioară și chiuit deșăntat. În capul bandei, un lungan ciupit de vărsat, duce legat, un cățel căruia i-a atârnat o cratiță spartă de coadă. Animalul îngrozit se smucește, se rotește în jurul lui și chelălăie ascuțit și scurt, jalnic și prelung. Ceata toată face haz mare, urlă și hohotește.

Baba se uită muștrător și tot bolborosind ceva ce numai ea pricepe, începe a-și face cruci mici și multe cu o mână îndelung exercitată.

Banda bețivilor a trecut.

Incet piețele uliței, zidurile și baba, s'au liniștit.

Bătrâna cu trup puțin șade gânditoare cu degetul cel mic la gură, cu bărbia în palmă, cotul pe genunchi și ochiul pierdut în gol.

Dumineca se scurge domoală, domoală.

D I N F R A N C I S J A M M E S

— FRAGMENT —

Tradus de ION PILLAT și VASILE MUNTEANU

CÂND vara va sosi nu altceva
decât tot bucuria ce-avui anțărt așa vrea.
Sub tămâioșii somnoroși mă voiu culca.
Când codru-adânc din apa lui proaspăt va cânta,
voi asculta și voi simți și voi vedea
ce-ascultă, simte și vede pădurea — tot ca ea.

Când toamna ya sosi, nu doruri noi,
ci vreau să mă tot bucur de galbenele foi
ce scurmă dâmbul, veșnic cu tunetele'n toi,
de mustul ce va fierbe cu sgomot în butoi,
de cerul greu, de turma sunând din acioi,
precum și de milogii ce vor cerși la noi.

Când iarna va sosi, ce bucurie
să vreau, decât ca bolta turnată'n fier să fie
și fumul de cucoare, țipând pe cer, ce-adie,
ori jarul care cântă cum numai marea știe,
ori lampa după ochiul verzui de geam — pustie —
de prin dughene unde-i amar și sărăcie.

Când primăvara vine, eu am tot vechiul gând
să gust din bucuria prea aprigului vânt,
vreau piersici fără frunză și totuși înflorind.
vreau cărăruia verde în tină șerpuind,
mai vreau și micșuneaua și pasărea cântând
cum cântă râul, ploaia cu lăcomie bând.

Jean de Noarrieu — cântul I.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

C O N F E R I N Ţ E, Ş E Z Ă T O R I, C U R S U R I

ÎN sala Ateneului de câteva ori pe săptămână, printre concerte și audii muzicale, se strecoară câte o șezătoare, câte un conferențiar neintimidat de goul circular al zidului rezervat pentru marea frescă, câte un lector de literatură. Sala Fundației Carol, primește, într-o singură Duminecă, trei rânduri de ascultători, pentru trei conferințe. Și altele, aiurea; la Maison d'Art, la Eforie, în sala Teatrului Popular...

Neașteptată minune! Săliile sunt pline. Chiar la puerilele dizertațiuni ale inițiatorilor cu miezul apostolatului ciugulit din erudiția superficială a foiletoanelor, publicul ascute urechile atent, dornic să învețe ceva, să afle o îndrumare. Nimic nu-l descurajează. După ce conferențiarul a întors ultima pagină a hârtiei cu note și se ridică de pe scaun răspunzând aplauzelor, cu grații neîndemânate, de fecioară bătrână, ascultătorii pășesc în strada cu zăpadă și cu aerul tare, șgomotoși și neplictisiți. E un public nou, tânăr, robust — neatins de neurastenica indiferență ce a bântuit câțiva ani săliile pustiite de cursuri și de conferențe. Semnul timpului se arată bun. Și n'a scăpat grupărilor, cercurilor, tovărășiilor și societăților cu statute și regulamente, înfăptuite unele în grabă, altele cu prudență alcătuire de programe, întru luminarea acestei june și sburdalnice societăți românești în plină fierbere.

Poate unele cercuri s'au zăvorit într'un program prea ermetic, de inițiere strictă, adresând cuvânt numai publicului cu urechea subțire. E ceea ce se întâmplă și cu unele publicațiuni, pentru care marea mulțime nu există, ori există numai pentru

a colinda Dumineca săliile de cinematograf și pentru a citi acasă seara, sub abajurul lămpii, romanele d-lui Steinberg. Se face prea mult gol, între cei puțini, cu intelectualitatea autenticată de diplome, și între marea public, mai sărăcuț cu duhul, mai cu puțină învățătură, dar contagiat și el de dorința cunoașterii. Stăm încă în vecinătatea culturală a țărilor, unde asupra scriitorului și intelectualului, apasă îndatorinți apostolice. Țară tânără, țară cu optzeci de procente analfabeți, țară cu școli puține, cu Universități neîncăpătoare, cu mijiri numai de tradiție culturală, și cu multe lipsuri, cu multe confuzii. De vreo trei ani, endemic se încing discuții în jurul crizei cărții. Mai întâi e puțină exagerare. Cetitorii nu lipsesc chiar în măsura în care o spun unii autori ori unele publicații nefericite. Pe urmă, cetitorul nu naște generație spontană, minune de biologie culturală, din gol. Trebuie pregătit, căutat, inițiat.

Din aceste gânduri, a născut tovrășia noastră cu revistă populară «Flacăra», pentru alcătuirea unei serii de șezători rânduite în fiecare Duminecă a luni; una pentru muncitori, alta pentru școlari, alta pentru funcționari și a patra pentru publicul cu gustul și cunoștințele mai subțiate. Cele dintâi trei șezători, au ticsit până în rândurile cele mai de sus, săliile Fundației și Eforiei. Răspundeau dar unei nevoi pe care o verifica netăgăduit îmbulzeala ascultătorilor. Ar fi să însemne un început. Din aceasta să se statornicească un program. Pe urmă să treacă dincolo de barierile Capitalei, fiindcă țara nu sfârșește aici.

«UNDE IOBAGII ÎȘI GUVERNEAZĂ PE FOȘTII LOR ASUPRITORI»

UNUL din cele mai onest informate magazine americane: «Our World», publică de curând un articol cu titlul de mai sus, scris de profesorul Charles Upson Clark. Numele nu e cunoscut și ne sună în ureche prietenos, după admirabila carte «Greater Roumanie» tipărită anul trecut la New-York. Profesorul Clark a fost acum câțiva ani directorul școlii americane pentru studii clasice din Roma, și este astăzi conducătorul școlii libere din Massawippi, cu cursuri de vară, unde auditorul e informat cu o limpede obiectivitate despre «Situația din Europa», «Italia de azi», «România Mare», «Roma», etc.

În paginile din «Our World», d-l Clark înfățișează cetitorului stările de astăzi din Transilvania, care ne oferă, dintre toate teritoriile fostului Imperiu Austro-Ungar, cel mai mare interes». În trăsături mari se dovedește descendența noastră latină. În formă de novelă, arată cariera unui personaj închipuit, Mihai, (fiu de țaran român), începută încă sub stăpânirea maghiară. Profesorul american, descrie viu, cu o generoasă înțelegere și compătimire, toate umilnțele pe sub care, cu fruntea

aplecată, era osândit să treacă învățcelul român, fie la școală, fie la ghișeu de bilete de tren, fie la Universitatea din Budapesta, fie mai târziu, ca redactor al «Românului» din Arad. În războiul, Mihai trece în țara liberă și luptă pentru eliberarea mamei sale întemnițată și a fraților de sânge. D-l Clark concentrează cu un ascuțit spirit de observație, toate amănuntele din care străbate mai lămurit și mai viu ca dintr'o anchetă investită cu cifre statistice și cu documente autentificate, durerile mari și mici, din a căror urzeală neagră și aspră, s'a țesut viața trecută a ardelenilor români.

În continuarea articolului ilustrat cu pitorești fotografii localnice, din viața țăranilor, profesorul american arată pe urmă îngăduiala largă a noastră față de minorități, aducând mărturii culese din propria observație, în școlile maghiare și germane din Ardeal și la Universitatea din Cluj. Articolul sfârșește cu vorbele profetice, rostite acum 35 ani de o englezoaică, — nevasta unui ofițer austriac — despre popoarele din Transilvania: «Sașii sunt un popor al trecutului, ziua lor s'a terminat. Ungurii, cu energia și cu toată intoleranța lor sunt poporul

prezentului. României, cu amabilitate a gentilă și cu iubirea lor seculară față de acest pământ, sunt oamenii viitorului».

Cuvintele bune, de înțelegere pentru noi, pornite dela un prieten care ne-a văzut acasă și a avut când ne cunoaște, ne bucură, fiindcă vin să risipească pe cât e cu putință o aprigă campanie de calomniere, pusă la cale cu stăruință și agerime de agenții propagandei maghiare. Ele mai sunt și o mângâiere, într-o vreme când în zările americane înșiși străinii recunosc că nu ne știm apăra contra războiului de propagandă. Întâmplarea ne pune sub ochi, acum chiar, câteva numere din «New-York World», unde călătoreala Clare Sheridan își scrie impresiile din România. Suntem muștrați că nu ne știm pune măcar în legitimă apărare. I-au trebuit călătoreții «săptămâni (nu zile ca în alte țări) ca să afle ceva de interes», fiindcă, «tot ce e sigur în Ro-

mânia iese la suprafață, iar tot ce e aur e ascuns în fund și nu încearcă nimeni a-l arăta». I s'a părut d-nei Sheridan, țărâna noastră, poet, visător, filozof și muzicant. Au ademenit-o cântecelele ciobănești, în care a găsit strecurându-se nelămurit și duios, o tristețea asemuitoare cu «orice bucată din Debussy».

Și acestea și altele le-a aflat singură, fiindcă acei ce-ar fi trebuit să-i arate aci mărturii de interes, n'au știut desluși manifestări mai de preț decât câteva concerte și festivaluri, debateri de șanțate parlamentare și fățarnice gentileți oficiale.

Astfel din nou se pune problema propagandei peste granițe, propagandă întemeiată numai pe cunoaștere dreaptă a celor bure și rele de aici, fiindcă și acelea sunt îndestule pentru ochiul ager ce știe și vrea să deosebească din sgură, lucirea pietrei de preț, dacă ea se mai află ascunsă undeva.

CRONICA LITERARĂ

LITERATURA CARE NE LIPSEȘTE

«Cred — ne scrie autorul anonim al rândurilor de mai jos — că îți veți da voie să arunc o piatră în grădina «Scrisorilor», chiar prin paginile Gândirei. Țin mult la gândul acesta și nu cred că ar fi lipsit de noimă și de oarecare tâlc.

«Mai târziu, veți afla cine este A»

Nu știm nici acum cine este d. A, nici nu pricepem grija romanțioasă de a-și ascunde numele. Problema de mai jos e însă pusă răspicat și nu fără dreptate. Am dori-o discutată mai de aproape, chiar de ne-ar aduce cât de multe «pietre în grădina» în care noi înșine recu-
naștem scăfeii. c. p.

AM încercat să schimb gândul moșneagului, care ținea morțiș să mă ducă la fiul și nepoatele lui intrate în rândul boierilor», povestește d-l Cezar Petrescu într-una din «Scrisorile unui răzeș», evocând atmosfera unui bal de provincie, bal de mici burghezi.

Nu găsim nici ironia năbădăioasă a lui Caragiale și nici (o, nu) desgustul veninos al lui Octave Mirbeau. Se complăce însă, într-o ironie fără tăiuș, plictisită, o degenerescență a viguroasei satire caragialești. («Povestea lui moș Toma» sau «Prietenul meu Jan»).

Să reținem totuși, faptul brut și extrem de brutal, că unul dintre cei mai laudați mânăitori de condeiu ai generației actuale, continuă — fragmentar — vechea direcție.

Mare nefericire... Dintr-o justificabilă luptă politică și socială s'a făcut și se continuă o nejustificabilă luptă literară. În lumea senină a artei care obiectivează cele mai atroce pasiuni, s'a introdus material din lumea pamfletului. Iar acum energii nouă se înhamă la căruța vechilor nedreptăți.

Există în societatea românească — aflată în continuă prefacere în tot secolul XIX și în primele decenii ale secolului XX — un personaj extrem de frecvent, care încă nu și-a găsit marele și obiectivul cântăreț: cel care «parvine», cel care trece dintr-o categorie în altă categorie socială. Nici o înțelegere pentru el, nici o fărâma cel puțin din iertătoare duiosie a unui Charles Dickens ori George Eliot. — de pildă. Incepând cu Filimon și sfârșind cu Cezar Petrescu, aceeași neiertătoare

și crudă ironie; Duiliu Zamfirescu l-a palmuit cu disprețul său; Hogaș i-a aruncat hohotul homerice al ironiei lui masive; Caragiale l-a urmărit cu biciul sarcasmului său amar și fantezia aprinsă a lui Barbu Delavrancea l-a deformat grotesc. Când d-l F. Aderca a privit acelaș spectacol, a avut nenorocita grijă de a nu uita ochelarii d-sale fumurii, (Mi-am amintit atunci că am auzit altă dată cântându-se după un mort un vals, și veșnic când am asistat la un danț, am avut impresia macabră că acei cari se învârteau erau numai schelete ale căror încheieturi scârțâiau groaznic. Aceeaș emoție am avut-o la cetirea «Domnișoarei din strada Neptun», tragedie scrisă în ritm de polcă și înzorzonată ca o paiată). Iar teoreticiana politici și nepolitici s'au năpusit în roiuri asupra-i:

«Element bugetar și bugetivor» (P. Carp), «plebe de sus» (T. Maiorescu), «proletar al condeiiului înstrăinat de neam» (M. Eminescu, S. Mehedinți et comp.), «un politician interesat» (C. Rădulescu-Motru).

Nu s'a observat obiectiv ciocnirea dintre mediul social și noua forță virgină și nici mai ales ciocnirea contradictoriilor tendințe în sufletul celui care «parvine». Conflictul acesta dramatic — cu două aspecte: exterior (lupta cu mediul înconjurător), interior (sbuciumul lui sufletesc) — plin de o pitorească și tragică acuitate a rămas fără răsunset obiectiv în literatura românească.

Răsvrătitul împotriva unei atavice îngenuncheri în fața stăpânului, cel care sub pana lui Stendhal a fost Julien Sorel — înfășurat într-o dulce și atrăgătoare melancolie — a purtat în românește numele de Tănase Scatiu ori Dinu Păturică, fiare cinice fără nici un sâmbure de umanitate. În lupta tragică pe care o ducea acest titan al unui nou ideal, avea nevoie de balsam sufletesc și în locul balsamului i s'a dat fier și oțet. Numai gândindu-te la acest lucru ai o limpede intuiție a nevoiei unei alte valorificări a literaturii românești.

În bună parte literatura românească nu este o hrană vie, indispensabilă hrană spirituală a oricărui societăți umane. Ea este produsul unor organisme intrate în putrefacție: clasa boierească și vechea clasă mijlocie, lovite de formele nouă. Știu, de sigur că frunza care cade îngălbenită de vânturile reci ale toamnei provoacă întristare și

regrete căptușite cu simpatie — cum spune o carte de popularizare a științei sufletești. Știu că tot ceea ce se duce e plin de o adâncă și tristă melancolie. Cerem însă poetului să nu fie numai un pian electric, căruia dacă îi pui o anumită fisă cântă un anume cântec. Omul n'are numai nervi, ci are și ceva care este mai prețios decât totul: rațiunea (suntem un aluat latin doară) cu care scrutează și conduce emoția. Gândului îi cerem o cât mai largă funcțiune.

În Franța — și în toate celelalte țări — roman-tismul este cântecul lebedei, al vechei aristocrației sortită să dispară de pe arena istoriei. În literatura românească, chiar printre cele mai bune pagini ale lui Eminescu s'au strecurat interese politice — în «Scrisori» de pildă, unde găsim disgrațioasele finaluri — și am avut ridicolul spectacol când s'a ridicat în slăvi și s'a dat chiar prioritate ideologiei lui politice (Aurel Popovici), din motive dubioase și condamnable. Aristocrația și clasa mijlocie românească în pragul prăbușirii, în locul unui armonios și măreț adio dela viață, au scos imense hohote de batjocură și prelungi blesteme. Nefericită literatură și mai ales nefericit început de viață. Toată rezerva de simpatie și de compătimire s'a prăvălit asupra celor cari se duceau, sau asupra nesfârșiților «inadaptabili» (I. Al. Brătescu-Voinești). Numai scrășniri din dinți, ură și dispreț feroce pentru noul venit, care era chemat însă, din inexorabile fatalități istorice. Nimeni n'a văzut clocotul energiei lui, nebuna iubire a vieții sau abisul unei adevărate desnădejdi, desnădejde provenită din lupte unde s'au înmormântat atâtea visuri și atâtea doruri.

Noua formă a societății românești este nenoroasă. Burghezia românească ocupată cu alte treburi, și-a neglijat — drept e — îndeletnicirile spirituale. «Am produs prea puține lucruri originale, în toate domeniile vieții culturale. Școala noastră și străduința ne-au dus ca asimilari de cunoștințe și valori pe aceeaș treaptă cu marile țări productive, dar nu ne-au dat încă secretul creațiilor, al operelor originale, durabile și caracteristice». (O. Onicescu.) Era fatal, însă. Toată puterea de creație a burgheziei românești a fost absorbită de o muncă de rând — convenim — dar necesară, absolut necesară, și care trebuia să aibă întâietate. «Noii stă-

pânitori au avut și altă problemă de rezolvat pe lângă introducerea «formelor fără fond» — cum pretind reprezentanții reacțiunii —; ei au trebuit să intensifice legăturile noastre comerciale cu Apusul, să creeze în acest scop întregul aparat de căi de comunicație și institute de credit, deci să desvolte un întreg capitalism național, comercial și bancar. Dar aceasta nu mai e o iluzie, ci o formidabilă realitate din care se desvoltă întreaga noastră viață socială sub noul regim. Nu este deci adevărat că societatea noastră burgheză ar fi lipsită de fondul corespunzător; orice spirit cu cultură sociologică poate pricepe că fără un asemenea fond ea nu s'ar fi putut naște». (Șt. Zeletin: *Revoluția burgheză în România*).

Să dăm deci Cezarului ce este al Cezarului și Burgheziei românești ce îi aparține.

«În această ciocnire a două lumi, *Spiritul*, asupra căruia se revarsă o aureolă străveche de sfințenie, apără o cauză pierdută: el nu e solia viitorului, ci ecoul trecutului; scopul său este un non-sens, el vrea să târască ordinea socială îndărăt, în loc să forțeze evoluția sufletească înainte, spre a stabili acea armonie între realitate internă și formele externe».

Care ar fi atunci datoria care se impune cu necesitate? Indicații suficiente ne dă acelaș admirabil cercetător, d-l Șt. Zeletin:

«Desprinderea limpede, deplin conștientă a elementelor burgheze ale sufletului nostru și prefacerea lor în principiu de gândire și temelie a edificului culturii. În acest chip dizarmonia între cultură și aspirațiile noastre sociale dispare, căci ambele capătă acelaș izvor: ideologia burgheză, de astădată principiu îndoit atât de gândire cât și de acțiune».

Va fi marea misiune istorică a culturii nouă, de a da acestei națiuni ceea ce adistruș o întreagă eră de critică negativă, sterilă, neistorică și pseudo-științifică: încrederea în ea însăși și în viitor».

Peste jertfa câtorva generații se va ridica minunata înflorire a viitoarei noastre vieți spirituale. Pe cadavrul năzuințelor primelor generații ale burgheziei românești vor înflori crinii. Este eterna lege biologică: în praful părinților germinează sâmburele urmașilor. A.

CRONICA ARTISTICĂ

EXPOZIȚIA I SER

de

O. Han

LUÂND contact timp de doi ani la Paris, cu pictura franceză, d-l Iser și-a alcătuit un program artistic, rezemat pe preocupările pictoricești ale curentului reprezentat de Henri Matisse, Othon Friesz, Luc-Albert Moreau.

Impresionismul reprezentat de Manet, Lisley, Monet, Pissaro, realizase într-o tehnică nouă, o operă a cărei valoare rămâne pur coloristică. Impresioniștii pictau aspectul colorat al lucrurilor în natură, transpunând pe pânză prima imagine a naturii pe retină, fără a mai da putință ochiului să vadă lucrurile adâncite în spațiu (volum, formă, etc.). Cézanne fu cel dintâiu care stăpânind mijloacele coloristice ale impresioniștilor, căută prin culoare să obțină volumul, iar prin analiza colorilor o sinteză coloristică. În toată opera s'a străduit să fixeze pe pânză, într'un ritm ponderat, volume

colorat distribuite și echilibrate pe o schemă de compoziție, redând lucrurilor din natură existența lor în spațiu.

Pornind dela Cézanne, al cărui contact cu natura se făcea coloristic, — Matisse, Friesz și Luc-Albert Moreau își caută un reazăm în clasicii renașterii Italiene, care au fost și dânsii deopotrivă preocupați de volum, formă, culoare și compoziție. Concep în felul clasicilor, în înțelesul că având un sentiment, îl supun rațiunii, ca element ponderator intervenind în acest sentiment. Realizarea se împlinește ca și la dânsii, printr'o distribuie a volumelor și formelor colorate, organizate în așa fel ca toate elementele componente ale tabloului să intre într'un ritm de compoziție logică stabilit pe culoare; elaborarea operei luând viață în continuă întimitate cu natura și sub controlul ei direct.

Cu aceste principii, prin preponderarea pe care o lasă colorii asupra formei, artiștii francezi ajung astfel la o artă modernă.

Clasicii, prin claritatea și perfecțiunea formei, prin compoziția savant de logică, prin stil, ne-au descris natura, realizând o lume ideală, în care ochiul se pierde într-o contemplare deasupra realității, într-o natură idealizată. Matisse, Friesz, (numim pe cei de care d-l Iser vrea să se apropie), prin sinteză de volume colorate și linii expresive, prin unitatea de culoare, (toată suprafața pânzei e omogen pictată și pasta are egală intensitate de culoare și luminozitate interioară), izbutesc să prindă în fluiditatea coloristică volumele, formele și liniile.

Natură sintetică și expresivă, inobilată.

D-l Iser se atașează acestui curent și galopează să intre în el. Teoretic aparține grupării, pictori-cește și sufletește nu.

Intr'adevăr, curentul Matisse—Friesz, are ca primă preocupare culoarea; au contact cu natura coloristic, mijlocul de exprimare e tot culoarea. Fără a face nici o apropiere cu acești artiști francezi, am putea numi la noi pictori coloristi pe Luchian, Pollady, Petrașcu și Dărăscu.

Ori, d-l Iser prin temperament e anticolorist. Desenul e mijlocul său de exprimare artistică. Culoarea îi servește ca negrul și albul în desen, pentru a obține volumul și modela forma pe o suprafață dată. Culoarea sa e crudă, lipsită de însăși elementul colorant, de luminozitate și vibrație; e opacă, e convențională. Poate se datorește aceasta și faptului că pictura d-lui Iser nu e elaborată în contact cu natura, ci în afară de ea; e o pictură speculativă, cugetată. Sesizând o clipă în natură existența a trei turci la Balcic, printr-o caracterizare sugestivă îi notează într-o schiță de desen. După un timp, la Paris, transformă acest desen într'un tablou, în care figurile au proporții de mărime naturală. Având subiectul, — și numai notat grafic, nu-l mai interesează ființa în peisagiul și mediul ambiant în care e conceput tabloul; — ci îl elaborează în atelier.

Nu discutăm procedeul. Să admitem că n'are importanță. Privim numai rezultatul.

Compoziția d-lui Iser stă de obicei pe plasarea unei figuri sau a trei figuri colosale, în atitudini statice, care ocupă aproape tot spațiul tabloului.

Aceste figuri nu intră într'un ritm de culoare sau linii. N'au nici acțiune comună; n'au nici mediu ambiant întrucât tot spațiul tabloului e ocupat de figuri. Iar figurile sunt văzute fiecare aparte, luminate aparte, realizate fiecare în parte; luate din diferite desene unde au fiecare o existență aparte și transpuse pe pânză ca să acopere în întregime golurile din tablou. Din fiecare figură izolată putem face un tablou izolat. Repetă un motiv fără a-l pune pe un ritm de lumină și culoare din natură. Face impresia unei picturi confecționate în atelier.

Dacă tabloul ar fi văzut și realizat realist, dacă ar fi rupt din natură, n'am avea nimic de zis, fiindcă ne-ar interesa numai realizarea în carne și oase a acestor ființe. Dar tablourile d-lui Iser tind spre stilizare, și trebuiesc judecate ca atare.

Când natura e îndepărtată și violentată, cerem artistului ca prin inteligență, sentiment și expresie în perfect echilibru, să ne dea o evocare a naturii.

Volumul, în tablourile d-lui Iser, e convențional.

Nu-ți dă senzația că are o existență în spațiu. Nefiind colorist nici în înțelesul de culoare ca element continuator de lumină (valorație), obține opoziții de planuri prin desen, care nu duc în adân-

cime. Toate elementele componente ale unui tablou (case, oameni, pomi) rămân pe același plan, fără a obține însă un efect decorativ.

Matisse, Friesz, înscriu și ei natura în volume mari, sintetizând culoarea și forma până la expresiv. Prin echilibrul sentimentului și expresiei însă, abstractizând natura, statizând lucrurile din natură, îi dă un sentiment de liniște, o inobilează. Realizarea pictoricească e făcută în continuă intimitate cu natura și sub controlul ei apropiat.

D-l Iser dă figurilor sale proporții colosale, cu o turmentare de forme, cu exagerări inexpressive, cu un volum convențional, vulgarizând natura. Totul e voit și forțat, în afară de natură, construit din cap, manufacturat.

Pentru d-l Iser, discreția în sentiment înseamnă lipsa de personalitate artistică, ezitarea și timiditatea în realizare îi pare puțin elocventă, și crede de bună seamă că violentarea naturii duce la afirmarea temperamentului.

Michel Angelo dând figurilor sale proporții ce depășesc cadrul naturii, le-a insuflat o grandiozitate supraomenească. A frânt și contorsionat corpul omenească, a exagerat însă în ritm cu natura, obținând armonii de forme și linii. Statuele lui reprezintă *idei-forțe*: Noaptea, ziua, seara — sau: Crist, Moise, David, ființe animate de o forță lăuntrică, de un dinamism interior necunoscut de omenire până la dânsul.

Figurile d-lui Iser, lipsite de acțiune, înanimate, în poze statice, se umflă și înghit tot spațiul din tablou, fără însă ca o acțiune interioară să explice grandiozitatea voită și convențională a formei exterioare.

Fără îndoială că arta modernă înțelege și acceptă deformarea formei exterioare, însă animată, justificată, de un sentiment interior care să spargă făgașul formelor. Numai în mișcare suportă exagerări pentru a obține dinamism sau în static, mărirea volumului cu condiția însă să prezinte masivitate compactă, nu impresie de umflare.

Dar să trecem la formă.

Un tablou caracteristic. În expoziție poartă No. 33. Capul figurii e văzut în opoziții de planuri întretăiate de muchii, înscris în linii drepte și unghiuri, acuzând construcția osoasă a figurii, uscat și expresiv. Corpul e văzut pe volum, înscris în linii curbe, compunând un corp de o plasticitate umflată. Capul stă astfel deasupra corpului, uscat între unghiurile feței, expresiv și mirat de ce corpul e așa de umflat.

Capul expresionist, corpul baroc-clasic.

Alt tablou. No. 1 — Tătari. Corpul e văzut pe volum, capul pe linii, iar haina mulează corpul în falduri și cute plastice. Dacă tabloul e conceput pe volum, de ce capul e văzut pe linii? De ce haina nu intră în volumul general? De ce e văzut aparte? Nu contribuie aceasta la impresia că tabloul e lucrat din bucăți? Același lucru în tabloul No. 6 — Nud. Corpul e văzut pe volum, capul e lipsit de volum, văzut în linii și unghiuri.

Operile de artă în proporții mari, fiind fructul meditației și contemplării, cer unitate de concepție și unitate de realizare. Altfel, sunt neliniștitoare, hibride, fără trăinicie.

Principiul maeștrilor francezi pe care vrea să-i urmeze d-l Iser este unitatea coloristică și unitatea de formă. Așa cum sculptorul își face opera în piatră și bronz, material unitar prin compoziția lui, pictorul își face tabloul din pasta colorată, materie a cărei unitate i-o dă el, prin pictarea omogenă a acestei paste colorate. Volumul și forma sintetică și expresivă dar unitar văzută, atât în detalii și în ansamblu, dau și acea unitate de formă

ce vine să completeze unitatea coloristică: și toate la un loc, fac ca tabloul să se prezinte ca un întreg, din care nimic nu poate fi știrbit și care totuși, văzut fărâmițat, păstrează unitatea întregii opere. La d-l Iser nu poate fi vorba de unitatea de culoare și cu atât mai puțin de formă.

Creдем că d-l Iser e prin temperament, expresionist. Nu e spirit meditativ, predispus contemplației în care sentimentul, inteligența, expresia să-și găsească deplin echilibrul. De ce atunci vrea să realizeze teoretic un tablou prin volum și culoare? Punându-și această problemă artistică temperamentului său, a căzut în pompierism modernist. Fiind prin temperament expresionist, par'că în ciuda preocupărilor ce-l stăpânesc, nu poate opri să strecoare pe ici-colo, în tablou, acea forță de caracterizare ugestivă, care face valoarea adevărată a tablourilor sale de până acum.

D-l Iser expune o serie de desene (unele au fost reproduse în această revistă, care fac opinie se-

parată cu pictura d-sale. În desen, temperamentul expresionist se găsește eliberat de preocupări de pictură elaborată. De astădată în contact direct cu natura, sesizând existența unor ființe în natură, le cioplește ca un sculptor în opoziții mari de planuri, din care rezultă linii mari și unghiuri, încheind constructiv o ființă omenească, evidențiind forma până la o caracterizare sintetic de expresivă, cu o mare forță sugestivă.

Expresionist fără a teoritiza principiile acestui curent, d-l Iser izbutește în desen să ne sugereze o întreagă atmosferă, cu o caracterizare expresivă, de la detaliu până la ansamblu. În aceste desene se vede toată puterea talentului, vânjos și eliberat de strămtorarea teoretizărilor; căci dacă pictura d-lui Iser nu ne poate mulțumi întotdeauna, e tocmai fiindcă o voește în opoziție cu temperamentul său, o supune acestor codificări teoretice, de a căror urmărire nu scapă decât în desen unde rămâne un mare și rar talent.

DRAMA ȘI TEATRUL

«VISUL UNEI NOPTI DE VARĂ» DE W. SHAKESPEARE LA TEATRUL NAȚIONAL

de

Ioan Marin Sadoveanu

VISUL unei nopți de vară, al lui Shakespeare, este piesa care se bucură întotdeauna de amănunțite introduceri istorice. Alături de descoperirea izvoarelor din care s'a inspirat poetul, e un fel de întrecere — de a cărei pasiune sunt brusc cuprinși toți cronicarii — în a preciza cât mai mult persoanele auguștilor însurăței, în cinstea cărora a fost scrisă această fantazie.

Și e ca un fel de înfrigurare: fiecare, pornește cu ajutorul ori și cui la Curtea Elisabetei!

Firește că ne vom face și noi datoria. Vom scrie, în treacăt, că piesa a fost probabil compusă în cinstea nunții de a doua a mamei lui Southampton cu Sir Thomas Heneage, în 1594; că atât mirele, cât și mireasa erau trecuți de prima tinerețe, întocmai ca Theseu și Hippolita; că închinarea reiese clar din text, și mai ales din binecuvântarea finală aruncată asupra palatului în sărbătoare de către Spiritele cari iau o parte activă la desfășurarea poemului.

Apoi, întrucât privește izvoarele, vom aminti că au fost puși la contribuție atât Ovid și cât Chaucer. Și subliniem, în treacăt, origina franceză — Hüon din Bordeaux — a lui Oberon.

Și ne mulțumim numai cu atâta istorie, căci ceea ce socotim de preț în această operă de tinerețe a lui Shakespeare nu e o dată și o împrejurare oarecare, ceea ce ar reduce importanța piesei la o simplă treaptă de evoluție, ci însuș conținutul, valoarea ei ca operă de sine stătătoare, creațiunea ei.

Și din acest punct de vedere, nici unui artist nu i se potrivește mai bine cuvântul contelui filozof H. Keyserling: «Acela care își înfăptuește pe deplin închipuirea lui, cum ar fi cazul unui mare pictor sau al unui mare poet — acela aduce la viață, odată cu închipuirea sa și conținutul ei spiritual — dar sufletul nu trebuie să aștepte nimic din toate acestea».

Sunt sigur, că sufletul lui Shakespeare «n'a aflat nimic» din conținutul *spiritual* pe care l-a pus creând «Visul unei nopți de vară».

Deși Renașterea gusta mult — ca o moștenire încă dela Aristot, în opere de artă, după cum le ș' lega teoreticește — pe «cele trei stări sufletești surori: nebunia, extazul poetic și ameteșla erotică», ea n'a putut încă, până la Shakespeare să închine o operă mai desăvârșită imaginațiunii, ca «Visul unei nopți de vară».

Căci în centrul acestei geniale improvizățiuni lirice, comemorative, în formă dramatică, stă ca izvor al tuturor lucrurilor: *imaginația, anihilarea totală a rațiunii*. În lumina acestei idei, trebuie întreprinsă analiza.

Sunt aci trei «mari familii» cari se suprapun: umanitatea grosolană a meseriașilor atenieni; umanitatea mijlocie a celor trei perechi de muritori, în frigurile dragostei, și în sfârșit lumea spiritelor intermediare, care planează. Astfel se încheagă universul acestei piese; astfel spiritul stă alături de clown; lirismul de grotesc.

Firul care leagă și *dă viață* fiecărei categorii creând totuși un tot ireal, puternic și obsedant ca și realitatea, e închipuirea.

Să o urmărim.

Acțiunea este plasată într'o noapte de vară. Dată fiind predilecțiunea lui Shakespeare pentru întrebuițarea tuturor credințelor și superstițiilor populare, nu numai aci dar și aiurea (vrăjitoarele din Macbeth de pildă), spiritele din «Visul» de origine celtică — deși amestecate, în voie, cu elemente mitologice «Titania» — ne conduc în mod fatal la acea noapte de jocuri nebune populare, un fel de rest dionisiac, bine cunoscută în tot apusul: noaptea Sfântului Ion. Aceasta e noaptea miezului de vară; că se petrece la Athena, pe timpul lui Theseu, lucrul nu are importanță pentru Shakespeare! E credința că această noapte (ca noaptea sfântului Andrei la noi), are puterea să facă să iasă la suprafață toate nebuniile creierului omenesc, cari cloceau de mult. În noaptea aceasta se deslănțuesc spiritele intermediare, Elfele, care au puteri asupra omului, până la cântatul cocoșilor. (Englezii au

și un nume special: midsummer-madness) pentru nebunia ce cuprinde pe oameni.

Iată punctul de plecare al fanteziei deslănțuite, căreia totul îi e îngăduit.

E de remarcat ce frecvent revine această noapte a Sfântului Ion în literatura modernă. Mă mulțumesc să-l amintesc pe Sudermann și mai ales pe *Strindberg*. Nu uitați că *d-soara Iulia* se petrece în această noapte. Demonii cari șerpuiesc într-o intrigă ușoară, îmbibată de poezie la Shakespeare, în piesa lui Strindberg, năpădesc năvalnic sufletul bieteii Iulia pe care o sfărâmă.

Această imaginație a tot creatoare bine stabilită, să legăm de ea — după metodică pildă a neîntrecutului comentator Max Wolff — acțiunea, personagiile, ritmul.

Întâi treapta cea mai de jos: meseriașii athenieni. Ar vroi și ei să viseze dar nu răușesc. Închipuirea e un dar dela Dumnezeu. Ea dezvoltă până la genialitate o fărîmă de mințe — dacă o găsește. Dar acolo unde natura e prea grosolană, prea primitivă, această minunată putere nu mai poate străbate. Și meseriașii încearcă și ei norocul imaginației — în noaptea sfântului Ion: vor să joace o piesă pe «Priam și Thisbe». «Ei se lipsesc însă ca muștele de realitate și nu se pot ridica deasupra ei: și până și clarul de lună și un zid, pentru ei trebuie să aibă o realitate fizică».

Dar visul este mai adevărat decât realitatea: Capul de măgar, pe care pânzarul Turilă îl poartă de o vieță întreagă, apare sub vraja nopții sfântului Ion.

Aceasta este clasa cea mai de jos, în țara Fanteziei.

În al doilea rând vine lumea muritorilor cuprinși de dragoste.

Una din cele trei perechi — aceea a lui Theseu și a Hippolitei, face antiteza celorlaltor două: la ei legătura care-i ține, nu e dragoste propriu zisă, ci o bună prietenie.

Și aci, o observațiune a aceluiaș d-n Wolff, care luminează toată acțiunea și personagiile: «Puterea afecțiunii stă invers proporțional cu durata ei».

Perechile care se iubesc cu adevărat: Lysander și Hermia, Demetrios și Helena, sunt cele mai turburate de intervenția vrăjită a lui Oberon și a lui Puck. Sentimentele intense sunt ca fulgerele: se frâng pentru ca să revie. Și dimpotrivă: prietenia dintre Theseu și Hippolita, care numai pe de departe ar putea semăna a dragoste, e de o absolută continuitate. Asupra ei spiritele nu pot avea nici un fel de înrăurire, pentru că ea, nu cuprinde fermentul acela de nebunie, prin care dragostea intensă, adevărată, scoate pe oameni din curba normală a existenței lor.

Dacă această pereche e astfel ferită de nebuniile unei nopți de vrajă, mai există totuși, chiar în cuprinsul ei, un personaj care are o situație și mai privilegiată din punct de vedere al imunității lui pentru fantezie: Theseu. În el stă scrisă toată admirația lui Shakespeare pentru *adevăratul bărbat* după accepțiunea curentă a timpului. Bietul poet, cu sufletul locotitor, necăjit de viața și de demonul lui interior — care i-a dat genialitatea —, bietul Shakespeare vizitat de toate fantomele acelei imaginațiuni creatoare, suferea cumplit.

Idealul lui — și aci se vede dreptatea lui Keyserling: cum sufletul lui nu afla nimic din conținutul spiritual al celor create — era un cavaler rece, liniștit, numai al datoriei, mai presus de sbuciumul patimelor și mai ales de hărțuiele închipuirii.

Astfel el a făcut din Theseu figura «omului mare».

Încă o observație: dintre perechile îndrăgostite, cei mai slabi față de vrajă sunt Lysander și Demetrios. Ceeace dovedește că, oamenii cei mai tari, cuprinși de nebunia închipuirii, răsbat mult mai cu greu prin ea, în continuitatea unui aceluiaș sentiment, decât cei mai slabi: femeile Hermia și Helena.

Al treilea cerc, cuprins de dragoste și zămislit în fantezie e acela al spiritelor. Și aci e o ceartă. Oberon e supărat pe Titania din cauza unui flăcăiandru indian, asupra căruia cade oarecum simpatia Titaniei. Dar întreaga Fire suferă, Oberon și Titania fiind reprezentanții forțelor naturale. După vraja, în urma căreia Titania se îndrăgostește de capul de măgar al lui Turilă, împăcarea lor, ia proporțiile unei reinfrățiri a elementelor. Astfel Shakespeare, mărește cadrul acestei simple, comedii, ridicând-o până la importanța unui mit. (I. Wolff).

Cele trei nunți pământeste și împăcarea spiritelor, a doua zi după noaptea sfântului Ion, e reintrarea în ordinea îmbelșugată, necesară vieții.

Astfel e construită această piesă: stufoasă cu împletituri îndepărtate, din vis și din vieță.

Câteva cuvinte explicative, merită spiridușul Puck, care face și desface acțiunea simplă și aproape copilărească a piesei.

În așezarea simbolică a elementelor naturii, reprezentată de spirite, Puck ar reprezenta toanele, capriciile Firii, spre deosebire de celelalte zâne și fantome cari sunt pacea ei, liniștea patriarhală.

De remarcat e faptul că, în această operă chiar dragostea — după cum a văzut Brändes — e tot rodul imaginației care domnește pretutindeni aci.

La Teatrul nostru Național, «Visul» s'a jucat în una din cele mai frumoase traduceri pe care am auzit-o vreodată: aceea a lui St. O. Iosif, dar și în cea mai amorfă și inexpressivă montare.

Tot spectacolul a fost redus la trei ridicări de cortină, în două decoruri: primul și ultimul: palatul lui Theseu; al doilea: pădurea.

Palatul supraîncărcat de coloane, fără aer suficient, cu o statuă a lui Apollon, grotescă. Pădurea, îmbăcsită de trunchiuri de copaci, o pădure de «Răzvan și Vidra», un codru românesc vânătoresc, plin de porci mistreți și alte sălbăciuni.

Intr'un luminis haiducesc, cu vetre de iscoade și plăeși, d-l Paul Gusti a crezut că poate învia «Sufletul pădurii».

Imaginația regisorului nici nu s'a urnit măcar să urmeze, revărsarea fantastică a textului, care stă în «Visul unei nopți de vară».

Patul de panopticum al Titaniei a vrut să ne dovedească încă odată că Teatrul Național are mașini și regisori fără închipuire.

Nu trebuie să uităm însă nici pe d-l Cornescu, pictorul decorator al Teatrului în formularea acestor aprecieri.

Intrucât privește interpretarea să reedităm oare laudele noastre fără rezerve pentru d-l Brezeanu? Singurii cari au găsit ritmul au fost «meseriașii bătrânilor», printre cari în primul rând se așează d-nii *Morțun și Pella*; cu toate mijloacele materiale și imateriale apropiate de d-sa, d-l Toneanu și de data aceasta și-a plesnit rolul.

Au fost însă și interprete absolut insuportabile: vulgare, fără pic de fantezie, lipite pământului, dușmane cuvântului: d-soarele M. Zimniceanu,

Bogdan și Niculescu-Buda, lipsită nu numai de grație dar și de o elementară corectitudine în atitudine.

Veselul Puck, de data aceasta mult mai străin de d-șoara *Toto Ionescu* decât pajul Cherubin; d-șoara Ionescu a fost un ștrengar fără să fie un

sfredeluș. A uitat tot timpul — sau poate nu i s'a spus niciodată că e un simbol: săcăiala Naturii întregi.

Și un cuvânt cade ca plumbul pe amintirea acestei piese la Teatrul nostru Național: un masacru.

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

ACUM trei ani jumătate, priveam de pe un drum pietros, dintre Rezina și Saharna, în ținutul Orheiului, peste apele vinete ale Nistrului, dincolo în Ucraina bolșevică. Se vedea un sat fără suflare de om, ogoare nelucrate, în ogrăzi câteva șire de paie și un cal ronțând pe țarm, în mlajă, câteva fire târzii de iarbă toamnătică. Un glonț a suierat pe lângă urechea noastră, altul deasupra, a răspuns alt foc de armă dela postul nostru de grăniceri. Pe urmă iar s'a făcut liniște și toamna a început să bureze mărunț, dintr'un nor, deasupra noastră și deasupra pământului de dincolo de Nistru. Seara, un fugar care înghița cu lăcomie bucăți nemestecate de pâine, ne-a povestit întâmplări neînchipuite din Sovietie. Oameni înebuniți de foame, târguri arse până în temelii, orașecimitire, femeii vândute pentru câteva bonuri de pâine, copii închirciți, născuți cu unghiile moi; întâmplări și vedenii de Apocalips.

Pe urmă o întreagă literatură a fugarilor și a călătorilor a născut, tipărită în toate orașele Europene unde poposeau emigranții scăpați de sub privegherea paradisului roșu. Am cetit multe. Multe înspăimântau mai adânc decât romanele fantastice. Multe erau însă prea mult — literatură.

Cea mai nouă carte asupra revoluției rusești, ne-o oferă acum «Cultura Națională». Sunt amintirile scriitorului de origine basarabească Leon Donici, cu multe legături și cu rosturi de frunte în fosta mișcare intelectuală a Rusiei din ultimii doisprezece ani. Despre om, va fi rânduit să vorbim altădată. Despre carte, n'am putea așterne decât rânduri puține, fiindcă atâtea întâmplări ni se perindă sub ochi în cele 225 pagini, încât nu se pot rezuma, cum nu se poate condensa vieța într'o singură oglingioară de ochian.

Dela declararea mobilizării și cuvântarea Țarului, rostită din balconul palatului împărătesc, înaintea celor o sută de mii de supuși ingenunchiați, până la definitivă înscăunare a lui Lenin și Trotski; cartea ne poartă prin toate blestemurile, văzute de aproape de un om care a participat la întâmplări și nebunii îndestule pentru a sguđui pentru totdeauna mintea limpede a unui om. Trăit în apropierea scriitorilor de frunte ca Andreef, Gorki, Plehanov, Sologub, Remizov, cunoscând bine fruntași ai celor mai îndușmănite partide care și'au disputat cărmuirea revoluției, conducător de ziare și reviste tipărite în timpul acestor sguđuiri ce au dărâmat în besnă imperiul lui Nicolae al II-lea; — Leon Donici ne înfățișează oameni și evenimente cu o peniță lucidă și infigurată care sguđuie uneori și întotdeauna lasă pe gânduri. Inchisă, cartea rămâne pe masă cu scoartele ei roșii ca o cutie a Pandorei din care au sburat toate blestemele ce-au băntuit Rusia. Generali, matrozi, reacționari nătângi și anarhiști demenți, mitraliere și automobile blindate, cadeți uciși în stradă și comandanți de armate cu epoleții rupți; vedeniile se perindă halucinant și tragedia revoluției se precizează în umbre de vis rău, fur-

tună deslănțuită care a măturat mai întâiu pe cei ce deschisera porțile vânturilor. Nu e o carte obiectivă. Autorul o mărturisește într'un colț de foaie albă, la începutul volumului. Obiectivitate nu poate fi o virtute scumpă celui ce a suferit. Dar e o carte trăită de omul acela pe care îl întâlnim printre noi, uriaș sgribulit în paltonul cu gulerul ridicat, și cu ochii în cari după ochelarii cu șnurul negru, clipeșc vedenii de spaimă nealungate încă.

A două oară focul a mistuit instalațiile de tipografie, manuscrisele și cărțile «Vieții Românești». Vestea ne-a măhnit. O tipografie arsă, e o biserică arsă. La Iași și la București, Hefaistos ofensat de vreun madrigal al d-lui Topârceanu, prigonește cu îndărătnicie malițioasă așezământul de editură, care ne făgăduia în vremea din urmă atâtea cărți așteptate cu nerăbdare. Focul dela Iași, mistuise ediția gata tipărită a celei dintâi cărți semnate de Hogaș. Focul din București, a ars ediția celui de al treilea volum din Criticile lui Gherea. Cărbunele își alege culcuș în loc bun. Cărțile d-lui Radu Cosmin n'au a se teme de purgatoriul flacărilor.

Măhnirea e cu atât mai mare, cu cât «Vieța Românească» se străduia și isbutise să dea cărții tipărite o înfățișare mai ademenitoare de cum ne-au deprins îndeobște editurile bucureștene. Volumele d-lor Pătrășcanu, Liviu Rebreanu și Jean Bart, nu mai purtau învelișul copertelor zugrăvite cu pensula stângace și cu vopsele murdare. Și în alegerea manuscriselor zețuite părea a se fi limpezit alt spirit, de un eclecticism mai sever decât acel ce îngăduise tipărirea literaturii suburbane, a lui Pierre Benoit de o pildă.

Peste temelile negre ale bisericilor arse, cetitorii înălțau altele cu bolțile mai înalt rotunjite și cu turlele mai sus crescute către cer. Fie ca din cenușă, gospodarii editurii să dea vieță, fără descurajare, cu hărnicie, altui adăpost, mai încăpător pentru plumbul literelor și oțelul mașinilor, din care își prind suflet cărțile.

PLINĂ de învățăminte ar fi pentru scriitorul nostru grăbit și îndeobște sigur de genialitatea sa totală, — lectura celor trei versuuri diferite ale «Tentațiunii S-tului Antoniu» de Flaubert.

Povestea e cunoscută. În 1849, în declinul romantismului eroic, Flaubert se hotărîse să ce-tească celor doi prieteni; Maxime du Camp și Louis Bouillet, o operă scrisă cu entuziasm, țâșnită într'o fierbere de lavă și de scorii, presărată cu metafore, patetică, somptuoasă, barocă, diformă și multiformă — un univers de idei și de forme, de știință și de istorie, de enciclopedie și de lirism. Era cea dintâiu versiune a *Ispitei lui Sf. Antoniu*, așa cum a ieșit, fulgurantă, fumegândă și sonoră, din creerul

acestui Viking cu mustața nordică. Cinci sute patruzeci de pagini, format mare; un manuscris enorm, început Miercuri 24 Maiu 1848, la ora trei și un sfert, sfârșit Miercuri 12 Septemvrie 1849, ora trei și douăzeci de minute, după amiază de început de toamnă cu soare și vânt. Gustave Flaubert voise să scrie un nou Faust, al său. Cu o lovitură de berbec, credea să împingă poarta gloriei și să zidească o cetate de miracol unde să încapă lumea și reprezentarea ei. Cetise tot ce se poate ceti la douăzeci și șapte de ani, când ești un mare cetitor, un îndărătnic muncitor și când ai capul epic. Ni-l putem închipui ușor în ziua lecturii, măret, sburlit, mugind. Iși vesti amicii, înainte de a începe: «Dacă nu veți urla de entuziasm, atunci nimic nu vă mai poate mișca!»

Și timp de patru zile, cetește, declamă, se îmbătă de ecourile prozei sale formidabile, — patru zile de *geuloir!* Efectul fu dezastruos. Nici Maxime du Camp, nici Bouillet, nu înțeleseseră nici prieteneste îl sfătuiră să arunce vrafu de manuscrise în foc. Vikingul, strigă de durere, tună blesteme desnădăjduite; dar nu arse manuscrisul. Datorită acestui amor propriu de autor, putem astăzi ceti prima versiune a Tentației, tipărită de Fasquelle. Se poate face astfel, linie cu linie, pagină cu pagină și paragraf cu paragraf, comparație cu textul versiunii din 1856, publicat în 1908, sub îngrijirea d-lui Louis Bertrand și cu textul definitiv al ediției dela 1874, scotit de Flaubert singurul vrednic să vadă lumina tiparului. Se vede din această confruntare a textelor, cum a învățat să aerisească fraza, să țintuiască epitetul exacte să rarefieze substantivul, să simplifice perioadele. Romanticul învățase ceva dela Parnasiensii.

Cartea a luat o înfățișare sculpturală. A câștigat în estetică. Dar a pierdut sensul mistic. Accentul religios și-a stins cele din urmă modulațiuni: diavolul se descreștinase. Raționează ca Homais, el care în prima versiune rânjea franc, îndrăzneț, nelogic dar pasionat și viu. Dar unele pagini au rămas în picioare, neschimbate, aceleași în tustrele versiuni. Cea mai frumoasă e poate cea înfățișare înaintea criticei, a Hereziilor. Nici un manual de istorie eclesiastică nu egalează acest capitol, în fixarea furnicarului de doctrine heterodoxe, așa cum o face dialogul substanțial și epic al ermitului cu viziunile. Apariția stilizată a lui Apolonius din Thyana și a discipolului său naiv Damis, care vorbește atât de bine graiul lui Molière, apariția lui Simon Magicianul, pe urmă tabloul Ophitelor purtând Dumnezeul lor straniu, și nu mai puțin ciudatele Eunoia, Priscilla și Maximilla. Sunt pagini în care aurul se împetritează cu onix și pietre neprețuite, unde adjectivele strălucesc ferecate în frază, ca în acele brățări ale Indiei, ce le-am cunoscut numai din povestiri minunate.

Cele trei cărți, trei efigii succesive ale aceleiaș capodopere, se cuvîn cetite, măcar pentru a învăța scriitorii timpului de față, cu un meșteșug al scriului care pentru Flaubert era o suferință și totuși o voluptate.

NEDUMERIT, un cetitor ne întreabă într'o îndelungă și uimită scrisoare, de ce urmăm cu atăta grijă tipăriturii pentru copii. I se pare o problemă prea puțin serioasă pentru o publicație, în ale cărei cronici se împetritează cele mai variate și contradictorii preocupări estetice, și unde — literatura chiar, îi pare cetitorului nostru — adesea ermetică. «E o chestiune ce cade în grija

pedagogilor, a casei școlarelor, a ministrului de instrucție, a institutelor de educație...».

Nu. De-ar fi să ne îngrijorăm numai din pricini pur profesionale, de scriitori ce-și numără și se gândesc la pregătirea lectorilor de mâine — și încă problema trece peste cheliile dascălești. Este o frământare tinerească, o curiozitate veșnic trează, o goană după carte în această lume școlărească, pe lângă care nu se mai poate trece cu nepăsătoare ridicare de umeri. Se fierbe acolo sufletul nou. Cum va ști să i-l pregătească acei ce-i oferă hrana sufletească a celei dintâi tinereți; așa va ieși din tipar, copt, maturizat, definitiv, — mâine. Și vedeți dar că problema nu se mai cuvine îndreptată spre deslegare, unui editor lacom, ori altuia bine intenționat dar nătâng, or altora ce fac comerț cu cartea, cum ar face-o într'o brânzărie oarecare, ori la o baracă, în hala de pește. Se tipărește o revistă «Lumea Copiilor» ajunsă la al doilea an, și cu un tiraj neatins încă în tipografia românească decât de «Universul». E o afacere comercială minunată. O simplă socoteală arată un rulaj anual de câteva milioane, și altă socoteală tot așa de simplă ar putea trage un total de beneficii, uluitoare. Cât de puțină bunăvoință ar mai trebui, ca strălucita întreprindere comercială a editorului să devină și o faptă bună! E nevoie numai de puțină grijă, de o alegere mai migăloasă a grăntelului bun din neghina colaborărilor oferite eștin, de o mai stăruitoare încercare de pricepere a sufletului copilăresc. O povestire începe așa în revista tipărită pentru copii: «Pe întinderea nemărginită a cerului alergau pâlcuri de nori negri duși într'o goană nebună de vântul aspru al toamnei ce se ridica în văzduh maldăre de frunze veștede, spulberându-le și orbind aproape pe mica pribeagă...» Nu e o pildă de stil prisoselesnic încărcat, așa cum se citează în manualele școlare ca exemple ce trebuiesc ocolite? De ce să nu învățăm copii cu simplitatea frumosului — și de ce să-i transmitem și lui erezia podoabelor de eștine mărgele, pe care în literatură Maiorescu le extirpase din năravurile scribărețe cu faimoasa-i «betie de cuvinte»? Și după aceia poveștile lui Tolstoi n'au învățat nimic pe editorii noștri? Și întreaga literatură morală pentru copii, din bibliotecile apusului, n'a isbutit nici până acum să cadă în mâna celor ce scriu literatură infantilă ca articolele de gazetă, mai eștine și mai în goană improvizate? O publicație pentru copii, ca și o bibliotecă pentru copii, ca și un teatru pentru copii — iată probleme ce se cer deslegate, cu mai puțină ușurință decât socotea cetitorul nostru, căruia îi pare gravă și de fierbinte actualitate, numai justificarea teoretică a cubismului.

TIPARUL «Culturii Naționale» a dat vestmânt nou și odată cu asta o proaspătă tinereță revistei «de cultură generală: Lamura».

Cele din urmă trei numere au dus la cărturarii satelor o literatură mai ceteată și mai aleasă ca în trecut și o cronică informativă pe toate terenurile culturale, mai îmbelșugată decât altădată. Se simte ochiul ager al unui gospodar ce știe să învieze ca apa fermecată a tinereței, chiar înfățișarea unei publicații osândită prin destinația ei quasioficială să mucezească în bibliotecile rurale cu filele netăiate. «Lamura» face astfel îndoită cinste: fundației Principele Carol și Culturii Naționale.

Chipul în care partea literară a revistei se desăvârșește cu istețe și nu prea pedante articole pe-

dagogice, migala însemnărilor mărunte spicuite din toate ogoarele intelectualității, duhul sprinten ce aleargă printre filele luminos tipărite, fac revista, întemeiată odinioară de Vlahuță și d-l Brătescu-Voinești să fie așteptată cu nerăbdare, acolo, în satele pentru care se tipărește și unde prea mult până acum numai gazetele de hartă politică duceau cuvântul tiparului. E o hrană a sufletului; pâine plămădită din gând și dorință de bine, ce va îndestula acolo o lipsă ce de mult și apăsător se simte. După numărul mare de cetitori și după experiența mai mult decât isbutită a acestei publicații de temeinică și obiectivă cultură, o minte mai iscoditoare și mai plină de stăruință, ar putea socoti că de bine primită, de așteptată și de plină de folos, ar fi și tipărirea unui ziar de cultură și de informații neagitatoare, pentru acel public al satelor și al târgurilor, care nu-și așteaptă nici mântuirea, nici lumina dela luminițele interviewurilor acordate de vremelnicii cărmaci politici și dela încăerările din incinta Camerei. Dedesubtul uscatelor vânturi ce băntue viața noastră publică, stăruința așezămintelor de cultură, care tipăresc aici o revistă de cuminte învățătură, dincolo o carte pentru popor, aiurea pune la cale un ciclu de conferințe, va izbândi poate să învețe generațiile mai tinere cu un alt rost al vieții, mai puțin van și fățarnic, decât acel prea puțin glorios de astăzi. Și «Lamura» ne pare că e cea dintâiu pasăre albă, vestitoare a unor vremi de mai puțină secetă a gândului, aici, în binecuvântata țară a milioanele de neștiutori ai scrisului și cetitului.

≡

DESPRE încetarea «Sburătorului» s'au spus cuvinte puține. Evenimentul s'a strecurat neobservat, deși în sărăcăcioasa mișcare a publicațiilor, apariția ori dispariția unei reviste s'ar cuveni să ia mereu proporțiile unei aventuri scandalocase în cronica unui târgușor de provincie. Dar mai surprinși am fost că nu s'a găsit un cuvânt bun, nici pentru editorul Benvenisti, care timp de trei ani a ținut piept cheltuelilor, pentru a face cu puțință traiul revistei condusă de d-l Eugen Lovinescu. Intr-o vreme când averile se plasează în acțiuni petrolifere ori în depozite de ciorapi de mătase, negustorul din strada Smârdan, cu biuroul, comitetul și magazia de expediție ghemuite în două cămăruțe din fundul curții, a oferit puțința de a lua contact cu publicul unor scriitori tineri, fără prea mare faimă și deci din punct de vedere comercial, deocamdată fără strălucit aport în întreprindere. Le-a dat astfel luzia că scrisul lor nu e sortit unui cerc închis și că nu sunt cu totul nefolositori. E o generozitate aproape inexplicabilă, fiindcă editorul a sacrificat bani, tipărind reviste ce nu se adresau publicului de tiraj, cum a fost odihnitul *Sburător* și cum a fost revista atât de frumos tipărită, *Cetiți-mă*, de sub scurta cărmuire a d-lui Minulescu. Și aceasta, când editurile și marile librării au dat întâietate negoțului de geamantane, bastoane cu mâner de os și termos-urilor de voiaj. Pentru aceste cuvinte măcar, d-lui Benvenisti i se cuvenea un cuvânt bun — balsam mângâietor dificitelor înscrise la capitalul afacerilor negustorești himerice.

≡

SE pare că scandalul a ajuns în literatura franceză un factor determinant de succes.

Scriitorii îl doresc, îl caută, îl întreprind. Gazetele pariziane aduc zilnic, între un articol despre

reparațiuni și o telegramă despre nereușita conferinței dela Lausanne, vestea despre o nouă turburare în viața literară. Sunt scriitori, cari dau în judecată pe critici, opere, premiate de areopagurile literare, așezate pe două coloane, certuri mărunte și cu răsunset între autori dramatici și directori de teatru, sau revolte ale unor improvizați defensori ai moralității publice, împotriva unor lucrări de moralitate echivocă. Și publicul se pasionează, cetește cu aviditate, tirajul se mărește, bilanțul editorului și scriitorului se rotunjește, până când un alt scandal atrage în altă parte atenția.

Victor Margueritte, care în colaborare cu fratele său, a cunoscut o altfel de celebritate, decât cea de astăzi, a publicat un roman de moravuri de după războiu, «La Garçonne».

În roman sunt și câteva scene care înfățișează, fără înconjur cele mai intime manifestări ale celui fel de iubire, care avea odinioară un templu la Lesbos. Lucrul ar fi fost fără însemnătate, dacă autorul n'ar fi fost decorat cu Legiunea de onoare. Membrii acestui ordin sunt oameni foarte morali și foarte susceptibili la orice atingere a buneicuvinițe. Cartea a revoltat pe unul din ei, care a cerut ștergerea lui Margueritte din rândurile celor deosebiți cu prețioasa distincție.

S'au ridicat glasuri indignate, Anatole France a amintit celor severi neplăcuta afacere similară a «Doamnei Bovary». Procesul durează încă, iar cartea se vinde, fără îndoială vertiginos.

Nu va fi căutat însuș scriitorul, sau poate editorul său, scandalul?

≡

CUM se pierd frumusețile codrilor carpatini, în urma exploatărilor despuietoare, ne arată cu cuvinte îngrijorate d-l Mihai Haret, în revista pentru răspândirea științei; *Natura*. E pe deoparte o chemare îndărăt la natură, la înălțimile muntoase cu aerul rărit și tare, de unde drumețul se întoarce în colbul târgurilor cu plămâni aerisiți și cu gândul înșorit. E pe de altă parte o pledoarie pentru înfăptuirea acelor parcuri naționale și ocrotirea acelor monumente naturale, la care nu pot gândi societățile de exploatare forestiere, năpustite asupra codrilor cu bogățiile licitate clandestin. Câteva fotografii, prind cu obiectivitatea rece a aparatului, vederile urîșite de hangare așezate deacurmezișul priveliștilor și sărăcia lăsată în urmă de dinții ferăstraelor. E nu numai o preocupare de călător îndrăgostit de puritatea peisagiilor. E o argumentare științifică întru ocrotirea faunei și florei distrusă cu sistem; împotriva despăduririlor care-au adus alunecări de strate și turburări în economia fenomenelor atmosferice, e și o umanitate largă acolo, în dragostea aceia pentru natura la care ne întoarcem pentru a ne regăsi echilibrul sufletesc, sdruncinat între ziduri urbane. Articolul d-lui Haret ne poartă gândul și la acea minunată «Carte a Munților» a d-nei Bucura Dumbravă și la acele viaoie și colorate însemnări din carnetul de drumeț, al d-lui Emanoil Bucuța.

≡

ADMIRABILA revistă franceză de artă «L'Amour de l'Art» și revista de avantgardă «les feuilles libres», au tipărit elogioase cuvinte despre planul unui «oraș contemporan», expus de tânărul arhitect *Le Corbusier*, la Salonul de toamnă din Paris.

Nu e un plan himeric de oraș al viitorului, așa cum l-ar închipui anticipațiile lui Wells. E un oraș de trei milioane de locuitori, construit după cerințele timpului, cu preocupări de artă, confort și igienă. Orașul uriaș, cu 3, 4, 5 și 7 milioane; Paris, Berlin, Londra, New-York, — e un eveniment nou de tot, produs al civilizației moderne, apariție formidabilă, țâșnită din industrialism și aglomerație umană, cum n'au pomenit veacurile trecute. Urbanismul va deveni astfel o știință și o artă. Până acum a rămas în faza romanescă; tot ce a născocit tindea să păstreze împotriva realităților, în orașe congestionate, un decor de operă comică cu amintiri istorice. Orașul expus de Le Corbusier, nu e o cetate paradisiacă — e o consecință. E un studiu analitic, prezentat expoziției în grafice care pornesc dela interiorul unei locuințe, la acel al unui edificiu, pe urmă la o stradă întreagă, la un cartier și înfățișat la înfățișarea unui întreg oraș care să poată primi între ziduri 3 milioane de locuitori. Pentru a ușura circulația se prevede suprimarea a 2/3 din străzile actuale, care încrucișându-se la fiecare pas, paralizază circulația, absorb o mare parte din suprafața orașelor și nu oferă cetățeanului decât praf, noroi și sgomot. Noul oraș ar cuprinde în centru 24 scări nori de câte 60 etaje, populate cu 400 mii locuitori. A doua zonă, destinată locuințelor de lux, ar cuprinde clădiri cu 12 etaje și înfățișat, zona mărginașă, cu mici vile eftine, ar fi cea destinată micii burghezii și lucrătorilor; toate orânduite așa încât orașul să pună la îndemână cetățenilor toate avantajile marilor aglomerații și să-i scutească de toate neajunsurile de până acum. O societate Franco-Americană, a și început construirea unui mare număr de asemenea locuințe în cartierile periferice ale Parisului. Se va verifica astfel ce e himeric și ce e realizabil din planul schițat pe hârtie. Publicațiile de artă urmăresc cu drept cuvânt toate discuțiile din jurul acestui proiect, fiindcă de aci va naște orașul nou, care va da nouă înfățișare aglomerațiilor omenești. O cetate a veacului, a acestei civilizații, nu s'a înfățișat încă — nici chiar în America tuturor noutăților. Și totuși planul lui Corbusier, dovedește nu numai că e cu putință și necesară această nouă înfățișare a orașelor moderne, dar că se vor înfățiși noile cetăți, într'o poezie armonioasă a ordonanțelor ce ar putea depăși cu mult, mărimea orașelor celebre, mărturie ale altor civilizații înmormântate în arhivele istoriei.

ARAREORI titlul unui volum a rezumat așa de bine cuprinsul și intenția autorului cum se întâmplă cu cea dintâi carte de versuri a tânărului poet Marcel Romanescu.

«Izvoare limpezi» rezumă poezia unui scriitor cu trainică legătură față de tradiția lirice noastre. Imagini frumoase fără noutăți izbitoare, un ritm care-ți răsună în amintire ca un cântec de demult, o inspirație fără profunzimi turburătoare, o comunicativitate caldă fără exuberanți tinerești, iată ce ai putea spune despre sonetele și poemele din «Izvoare limpezi». În sine volumul lui Marcel Romanescu oglindește limpede influențe — care indică preferințe — cam disparate: St. O. Iosif, Traian Demetrescu și Nichifor Crainic.

Sonetul «Noapte de Toamnă» ca ritm, ca tonalitate, ca atmosferă, amintește admirabil sonetele lui St. O. Iosif:

Pe strada 'ngustă, fără căpătai
ca niște fluturi galbeni frunza pică;
și vântul în vârtejuri o ridică
și 'n urma lui alene pasul măi.

Din întuneric felinaru 'ntăi
mi-asvârle raza-i palidă cu frică;
ascult un cântec la o casă mică
și dus pe gânduri locului rămăi.

Depart-e-un ornic bate ceasul zece;
din slăvi de plumb se cerne-o bură rece;
și cum ascult la glasul tristei ploii

ce-ți cântă ritmic noaptea la ferestre,
îmi amintesc c'aicea amândoi
am legănat un vis ce nu mai este.

Influența lui Traian Demetrescu o găsim în sonetul «Revedere» în aceeași măsură:

Aseară, ca în vreme de-odinioară,
cum depănam al amintirii fir,
ce mi-a venit: să-ți duc un trandafir;
dar m'am oprit la geam ca 'ntăia oară.

Te-am revăzut; mânăuța ușoară
se legăna cu tremur pe clavier
și te pierdeai în note de delir,
simțind cum trupul tot ți se 'nfioară.

Dar n'am voit să-ți tulbur fericirea;
Am înăbușit în mine amintirea;
apoi încet m'am dus, m'am dus, m'am dus.

Și mă simțeam mai bun. Plouă alene
și nu știu de plângeam pornind în sus
sau dacă ploaia mă lovea pe gene.

S'ar putea urmări și alte izvoare de influențe cetind «Bucolia» și comparând-o cu «Poetul» de Nichifor Crainic. Dar nu în măsura fidelității pe care o păstrează Marcel Romanescu modelelor sale lirice, ne interesează volumul său de sonete și poeme. Izbutind uneori să se desrobească de orice influență, izbutește să creeze o poezie lirică nu lipsită de originalitate, o poezie de un romantism potolit prin disciplina spiritului parnasian. Cichul «În grădina lui Theocrit» din volumul «Izvoare Limpezi» desvăluie surprinzătoare promisiuni și posibilități de creație. Bucățile «Mărul», «Amaryllis», «Către Cypris» etc., dau măsura unui real talent liric cu bogate resurse de artă. Cea mai caracteristică bucată este «Întăiul Pahar», pe care o cităm în întregime:

Cu zilele de toamnă plângătoare
s'a irosit împurpurata vie:
și ieri au prins fecioarele să vie
cu coșul plin de boabe lucitoare.

Și ne-am întors cu liniștea târzie:
cursese vinul nou din sdrobitoare;
doream să sorb iluzii viitoare
dintr'un pahar de spumă vișinie.

Privind în golul toamnei uluit,
am ridicat paharul în neștire
ca să ciocnesc c'un oaspe 'nchipuit.

De ce nu te 'ntrupezi mântuitoare?
Mi-e cupa plină, plină de iubire.
Sunt singur. Plâng... Și vinul prinde floare.

Stăruind în această eliberare de influențe și preferințe, Marcel Romanescu poate pași pe drumul adevăratei creații literare.

P. Ș.